

**МОЖЕ ЛИ
ДА СЕ СЛЕДИ
СПРОВЕДУВАЊЕТО
НА ЦЕЛ**

16.3.

И ВО КОЈА МЕРА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА ГО ПРОМОВИРА
ВЛАДЕЕЊЕТО НА ПРАВОТО
И ЕДНАКВИОТ ПРИСТАП
ДО ПРАВДА ЗА СИТЕ?

Автори:

Наташа Бошкова,
Драгана Дрндаревска,
Стојан Мишев и
Марија Гелевска

Уредничка:

Јасминка Фришчиќ

Лектура: Дејан Василевски

Издавач: Коалиција Маргини

Дизајн и печат: КОМА

Тираж: 200

Анализата ја подготвија:

Коалиција Маргини

ул. Франклин Рузвелт 8/1-7
1000 Скопје
Тел: +389 (0)2 3214 269
www.coalition.org.mk

**Здружение за еманципација,
солидарност и еднаквост
на жените - ECE**

ул. Максим Горки 20/1-4, 1000 Скопје
Тел: +389 (0)2 3298 295; 3298 296
www.esem.org.mk

Анализата е финансиски поддржана од:
Фондација Отворено општество – Македонија

Содржината на оваа публикација е одговорност на издавачот и авторот и не ги одразува ставовите на Фондацијата Отворено општество – Македонија.

ПРЕДГОВОР

Коалицијата сексуални и здравствени права на маргинализирани заедници МАРГИНИ и Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ од 2017 година спроведуваат активности за идентификување на надлежни релевантни институции за спроведување на Агендата 2030 и особено потцелта 16.3, како и утврдување на степенот на преземени активности на локално ниво по однос на преточување на оваа конкретна потцел. Односно, сите активности што се преземаат на полето на планирање и спроведување на развојните цели.

Заеднички, почнат е процесот на развивање план и инструменти за прибирање податоци потребни за следење на исполнувањето на потцел 16.3. Имајќи ги предвид комплексните политички процеси во Република Македонија, што во голем дел ги засега целта 16, а особено целта 16.3, потребно е да се идентификуваат и да се прифатат дополнителни индикатори преку кои ќе може објективно да се мери напредокот и постигнувањата во областа, како и прашањата за кои има потреба дополнително да се унапредат.

Тргувајќи од досегашното искуство на полето на пристап до правда и користејќи искуства од меѓународни организации¹ што работат во оваа област, Коалицијата сексуални и здравствени права на маргинализирани заедници МАРГИНИ и Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ, составија листа на индикатори преку кои ќе може да се мери остварувањето на потцелта 16.3 на национално ниво. Листата на индикаторите е претставена во анекс на овој документ. Вредно е да се напомене дека во листата на индикатори се опфатени одреден број индикатори.

1 UNDP, The indicator we want – Virtual Network Sourcebook on Measuring Peace, Justice and Effective Institutions, 2015.

тори, но не нужно и сите индикатори што можат да придонесат кон мерење на оваа потцел. Впрочем, тоа е едно од очекувањата на сите дискусии во рамките на овој проект, заеднички и во консултации на сите релевантни чинители да се утврди сеопфатна листа за следење.

Но, покрај листата на индикатори, Коалицијата сексуални и здравствени права на маргинализирани заедници МАРГИНИ и Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ ги тестираа овие индикатори со цел да се утврди степенот на имплементација на потцелта на 16.3.

Во спроведувањето на активностите остваривме повеќе состаноци со надлежни државни институции што се поврзани со остварување на целите и особено на потцелта 16.3. Меѓу нив се: Државниот завод за статистика, Министерството за надворешни работи, Секретаријатот на Владата на РМ и Министерството за правда. Да не ги заборавиме и граѓанските организации што работат на олеснување на пристапот на правда. Со нив, исто така работевме во насока на утврдување на листата на индикатори и обезбедување информации што ги поседуваат тие, а можат да користат при оценување на спроведувањето.

Активностите се дел од Мрежната стратегија за правно зајакнување, меѓународна иницијатива на Фондациите Отворено општество и Фондацијата Отворено општество - Македонија.

СОДРЖИНА

8 I ЗА АГЕНДАТА 2030 И ОБВРСКИТЕ НА ДРЖАВАТА ВО ОДНОС НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА И ИЗВЕСТУВАЊЕТО ЗА ОДРЖЛИВИТЕ РАЗВОЈНИ ЦЕЛИ

14 II КЛУЧНИ
НАОДИ

28 III АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИТЕ
ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ПОТЦЕЛ 16.3.

30 МЕТОДОЛОГИЈА

33 ИНДИКАТОР 1 – Број на лица кои имале искуство со судски спор во изминатите 12 месеци и кои имале пристап до формални, неформални, алтернативни или традиционални механизми за решавање спорови, што сметаат дека биле правични;

50 ИНДИКАТОР 2 – Број на притворени лица кои сè уште не се осудени;

54 ИНДИКАТОР 3 – Процент на кривични предмети во кои обвинетите немаат правен или друг застапник на суд;

59 ИНДИКАТОР 4 – Незадоволена потреба за правна помош меѓу населението во најсиромашниот квинтил во националната потрошувачка во изминатите 12 месеци, категоризирани по пол и возрасна група;

- 65** ИНДИКАТОР **5** – Број на деца во притвор на 100.000 детска популација;
- 69** ИНДИКАТОР **6** – Дел од буџетот на правниот сектор наменет за обезбедување на бесплатна правна помош;
- 75** ИНДИКАТОР **7** – Просечно време за разрешување на граѓански спорови;
- * ИНДИКАТОР **8** – Број на реализирани барања за правна помош и бесплатни судски преведувачи во кривични граѓански постапки годишно, по пол на барател;
- 80** ИНДИКАТОР **9** – Процент на лица кои имаат доверба во полицијата/судовите;
- 82** ИНДИКАТОР **10** – V-dem индикатори за правда (варијации на демократија);
- 88** ИНДИКАТОР **11** – Број на починати во притвор;
- 91** ИНДИКАТОР **12** – Процент на лица кои пријавуваат кривични дела;
- 93** ИНДИКАТОР **13** – Број на пресуди по вид на кривични дела – криминалитет (на пример, силување, убиство, физички напад) и карактеристики на жртвите и сторителите (на пример, пол, полнолетство).

* Анализата на податоците од овој индикатор се презентирани под индикатор 1, поради избегнување на сегментирано претставување на податоците.

**ЗА АГЕНДАТА
2030 И ОБВРСКИТЕ
НА ДРЖАВАТА**

ВО ОДНОС НА
ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА
И ИЗВЕСТУВАЊЕТО
ЗА ОДРЖЛИВИТЕ
РАЗВОЈНИ ЦЕЛИ

По потпишувањето на декларацијата за Милениумските развојни цели (во понатамошниот текст: МРЦ)² во 2000 година, се промени перцепцијата за мерењето на развојот и се наметна потребата од анализа на постигнатите резултати и на факторите што се интегрален дел од развојот. Од разгледувањето на прогресот постигнат со МРЦ, меѓу другото, произлезе дека конфликтите и насилството сериозно влијаат на прогресот на многу држави, а земјите со ниски примања, пак, бележат помало достигнување на целите.³ Во септември 2015 година земјите-членки на ООН усвоија нова глобална рамка – Агендата за одржлив развој 2030. Во фокусот на Агендата се 17 цели за одржлив развој од областа на социјалната, економската сфера, како и од сферата на заштитата на животната средина, што земјите-членки се обврзаа да ги исполнат до 2030 година. Новата развојна агенда беше надградена врз постигнатите резултати од МРЦ и оди чекор понапред преку стремеж за вклучување на најсиромашните. Покрај заложбите за искоренување на сиромаштијата, обезбедување пристап до вода, образование и здравствена заштита, потребно е да се фокусираме и на доброто владеење, институциите што ќе гарантираат владеење на правото, слободата на изразување, пристапот до правда и други аспекти што ќе обезбедат одржлив развој.

Со воспоставувањето на новите цели за одржлив развој во Агендата 2030 по првпат е воведена одделна цел за постигнување пристап до правда на сите, вклучувајќи ги и најмаргинализираните. Па, така, во рамките на Цел 16, што гласи „Промовирање на мирни и инклузивни општества за одржлив развој, да се обезбеди правда за сите и градење на ефективни, отчетни и инклузивни институции на сите нивоа“, потцелта 16.3 се однесува на „Промовирање на владеење на правото на национално и меѓународно ниво и обезбедување на еднаков пристап до правда за сите“. Односно, оваа потцел бара од државите да го опфатат и пристапот до правда и иницијативите

2 Милениумските развојни цели се осум меѓународни развојни цели за коишто сите 192 земји-членки на Обединетите нации најмалку 23 меѓународни организации се договорија да ги постигнат до 2015 година. Тие вклучуваат искоренување на екстремната сиромаштија, намалување на стапката на смртност кај децата, борба против сидата, како и развивање на глобално партнерство за развој. <http://www.un.org/millenniumgoals/>.

3 Institute for Economics and Peace, SDG 16 Progress Report – A comprehensive global audit of progress on available SDG16 indicators, 2017, стр. 5.

за правно зајакнување како составен дел од економскиот пораст и развој и стратегиите за надминување на сиромаштијата.

За следење на спроведувањето развиена е листа на индикатори содржани во Глобалната рамка на индикатори за одржливите развојни цели и таргети на ОН до 2030 година⁴, како и Резолуцијата 68/261 на ОН за основните принципи на официјалната статистика. Во глобалната рамка на индикатори за следење на имплементацијата на Цел 16.3 утврдени се следните два индикатора: процент на жртви на насилство кои во последните 12 месеци го пријавиле насилството во надлежните институции или други официјално признаени механизми за разрешување конфликти; неосудени притвореници како процент од целокупната затворска популација.

Имајќи предвид дека оваа потцел ги опфаќа концептите на „владеење на правото“ и „пристапот до правда“ и особено поради фактот што по првпат се воведува ваква потцел, на глобално ниво произлезе потребата за дополнување на листата со индикатори што ќе се користат за следење на пристапот до правда ширум државите во светот. Оваа потреба беше препознаена од страна на Фондациите Отворено општество, НАМАТИ, Транспаренси интернешнел и други реномирани организации на глобално ниво, што со отворено писмо побараа од надлежното тело за утврдување на индикаторите при ОН, вклучување на дополнителни индикатори со податоци добиени преку истражувања на личните искуства и перцепции на населението⁵.

За спроведување на преземените обврски од Агендата 2030 земјите-членки на ООН имаат обврска и да известуваат. Основа за утврдување на исполнувањето на преземените обврски се принципите и насоките за доброволно известување на државите во однос на одржливите развојни цели, подготвени од страна на генералниот секретар на ОН⁶, како и главните наоди од извештаите за напредокот при импле

4 Достапно на: https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Global%20Indicator%20Framework%20after%20refinement_Eng.pdf.

5 Open Letter to the Inter-Agency and Expert Group on SDG Indicators (IAEG – SDG). Monitoring Goal 16: The critical importance of survey based indicators and people’s opinion, Достапно на <https://namati.org/resources/monitoring-goal-16-the-critical-importance-of-survey-based-indicators-and-peoples-opinion/>.

6 Voluntary Common Reporting Guidelines for Voluntary National Reviews at the high level political forum for sustainable development, достапни на https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/17346Updated_Voluntary_Guidelines.pdf.

ментацијата на целите на национално ниво, подготвен врз основа на националните извештаи поднесени во 2017 и 2018 година.⁷

Од особено значење во процесот на спроведување на развојните цели е државите да посветат особено внимание на креирање политики и соодветно опкружување што ќе овозможи доследна имплементација на одржливите развојни цели. Процесите на следење и известување (ревизија) се доброволни и водени од државите, при што се земаат предвид различниот контекст на национално ниво, капацитетите и нивото на развој, политичката ситуација и приоритетите во секоја држава. Овие процеси неопходно е да се отворени, инклузивни, партиципативни и транспарентни за сите заинтересирани и неопходно е да се поддржи известувањето од сите релевантни чинители. Во оваа насока, државите треба да ги информираат и да ги мобилизираат сите релевантни чинители во процесот на спроведување и следење на имплементацијата на целите.

Државите треба да го следат напредокот во спроведувањето на универзалните цели и индикатори, вклучувајќи и средства за имплементација, преку интегрирање и балансирање на трите димензии на одржливиот развој: економскиот развој, социјалниот развој и развојот на животната средина. Државите треба да планираат долгорочно, да постават свои цели и таргети, да ги идентификуваат достигнувањата, проблемите, недостатоците, како и критичните фактори за успех. Државите треба да бидат водени од потребите на луѓето, да бидат родово сензитивни, да ги почитуваат човековите права, особено да ги земат предвид потребите на најсиромашните, најранливи и социјално исклучени групи граѓани. Понатаму, неопходно е имплементацијата на одржливите цели да се надгради на постојните платформи и процеси, да се избегне удвојување на активностите и да се одговори согласно националните пригоди, капацитети, потреби и приоритети, земајќи ги предвид новоразвиените методологии за таа намена. Државата мора да посвети особено внимание на подобрување на системот за собирање податоци и програмите за евалуацијата на спроведувањето на одржливите цели. Затоа е неопходно државата да обезбеди податоци што се јавно достапни, квалитетни, навремени, веродостојни и

7 Progressing national SDGs implementation, Experiences and recommendations from 2016, UK Stakeholders for Sustainable Development (UKSSD), 2016 и Progressing national SDGs implementation, An independent assessment of the voluntary national review reports submitted to the United Nations High-level Political Forum on Sustainable Development in 2017, Canadian Council for International cooperation, 2018.

разделени по пол, возраст, етничка припадност, статус на мигранти, приходи, статус на попреченост, географска локација и други релевантни карактеристики.

Во оваа насока, надлежните државни институции за статистика треба да имаат клучна улога во собирањето и објавувањето податоци за имплементација на целите, како и за координација на активностите за собирање податоци од страна на сите релевантни државни институции, органи и правосудството.

Во однос на процесот на ревизија на национално ниво и структурата на извештајот за имплементација на одржливите развојни цели, државите треба да ги обезбедат следните информации:

- 1. ВОВЕДНА ИЗЈАВА.** Изјава од Претседателот на Владата или државата, министер или друг висок претставник на владата.
- 2. РЕЗИМЕ.** Во овој дел од извештајот треба да се обезбедат информации за: начинот на кој била организирана ревизијата од страна на државата; нивото на прогрес во однос на целите; како државата ги интегрирала трите димензии на одржливиот развој во своите политики; да се наведат два-три примера за позитивни практики, научени лекции и главните проблеми при имплементацијата; да се нагласат две или три области за кои е потребна поддршка во вид на финансиски средства, јакнење капацитети, технологија, партнерство и др.
- 3. ВОВЕД.** Да се наведат контекстот и целите на ревизијата, со фокус на националните приоритети и критични проблеми.
- 4. МЕТОДОЛОГИЈА ЗА РЕВИЗИЈАТА.** Во овој дел да се образложи методологијата за спроведување на ревизијата.
- 5. ПОЛИТИКИ И ОВОЗМОЖУВАЧКА ОКОЛИНА.**
 - ▶ **Сопственост врз одржливите развојни цели.** Државата мора да преземе посебни напори за да ги информира сите релевантни чинители и да ги вклучи во процесот на спроведување на одржливите развојни цели.
 - ▶ **Вклучување на одржливите развојни цели во националната рамка.** Државата треба да преземе посебни иницијативи за адаптирање на целите и таргетите согласно националните околности и да ја унапреди нивната имплементација.

► **Интегрирање на трите димензии за одржлив развој.** Државата мора да обезбеди баланс и интегрирање на економскиот, социјалниот развој и развојот на животната средина во сите политики поврзани со имплементацијата на одржливите развојни цели. Притоа, неопходно е да се нагласи поврзаноста на пристапот до правда со економскиот развој на државата, односно како остварувањето пристап до правда за ранливите групи граѓани ќе резултира во зголемување на можностите за нивен развој и просперитет.

► **Дефинирање на основа, цели и таргети за имплементација на целите.** Државата треба да обезбеди основни информации за нивото на имплементацијата на одржливите развојни цели, како и да утврди цели и таргети на национално ниво врз основа на постојните состојби.

► **Тематски анализи.** Државата треба да подготви анализа за напредокот во однос на годишно дефинираните тематски области од страна на Политичкиот форум на високо ниво.

► **Институционални механизми.** Државата мора да ја адаптира својата институционална рамка за спроведување на целите.

6. СРЕДСТВА ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА. Државата е должна да обезбеди соодветни финансиски, човечки и технички ресурси за имплементација на целите. Понатаму, да утврди со какви предизвици се соочува и какви дополнителни ресурси е потребно да се мобилизираат.

7. СЛЕДНИ ЧЕКОРИ. Неопходно е да се наведат следните чекори што ќе бидат преземени со цел да се забрза имплементацијата на одржливите развојни цели.

8. ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА СООДВЕТНИ СТАТИСТИЧКИ ПОДАТОЦИ. Државите треба да обезбедат соодветни статистички податоци за имплементација на целите. Глобалната рамка со индикатори за спроведување на целите може да биде појдовна основа за собирање на статистичките податоци, меѓутоа државите треба да ги идентификуваат и недостатоците на постојниот систем за собирање податоци и да утврдат дополнителни индикатори за следење на напредокот во таа насока.

9. ЗАКЛУЧОЦИ. Резиме на анализата, главни наоди и политички импликации.

 КЛУЧНИ
НАОДИ

Генерален е заклучокот дека нашата држава заостанува со исполнувањето на преземените обврски, односно државата воопшто нема преземено чекори за имплементација на одржливите развојни цели, меѓу кои и пристапот до правда за ранливите групи граѓани. Од една страна, владата нема преземено напори за основно информирање на релевантните чинители и нивно вклучување во процесот на имплементација и следење на целите. Од друга страна, не постојат доволно јавно достапни податоци за имплементацијата на целите во нашата држава. Владата сè уште нема иницирано процес на подготовка на план за имплементација на целите, ниту, пак, преземено чекори за балансирање и интегрирање на економскиот, социјалниот развој и развојот на животната средина во своите политики. Отсуствува алоцирањето на соодветни финансиски, човечки и технички ресурси за постигнување на целите, меѓу кои и целта за пристап до правда за сите. Во однос на пристапот до правда, државата ги занемарува ранливите групи граѓани, кои се соочуваат со сериозни бариери при остварувањето пристап до правда и решавање на правните проблеми со кои се соочуваат.

Земајќи ги предвид наведените недостатоци, неопходно е во иднина државата да го интензивира процесот на спроведување на одржливите развојни цели. За таа цел, најпрвин е неопходно да се мобилизираат сите релевантни чинители, односно да се иницира процес на подготовка на план за имплементација на целите. Притоа, особено внимание мора да се посвети на имплементацијата на потцел 16.3, односно да се земат предвид посебните потреби и проблеми на ранливите групи граѓани при нивниот пристап до правда.

Во продолжение ви ги презентираме клучните наоди од анализата на прибраните податоци врз основа на утврдената листа со индикатори за следење на имплементацијата на потцел 16.3 – Владеење на правото на меѓународно и национално ниво и еднаков пристап до правда за сите за секој индикатор одделно⁸.

8 Освен индикатор 8, чишто наоди се презентирани под индикатор 1.

ИНДИКАТОР 1

” БРОЈ НА ЛИЦА КОИ ИМАЛЕ ИСКУСТВО СО СУДСКИ СПОР ВО ИЗМИНАТИТЕ 12 МЕСЕЦИ И КОИ ИМАЛЕ ПРИСТАП ДО ФОРМАЛНИ, НЕФОРМАЛНИ, АЛТЕРНАТИВНИ ИЛИ ТРАДИЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА РЕШАВАЊЕ СПОРОВИ, КОИ СМЕААТ ДЕКА БИЛЕ ПРАВИЧНИ

ГРАЃАНСКИ ПОСТАПКИ

Од добиените податоци единствено може да се заклучи дека во периодот од 2012 до 2016 година бројот на почнати постапки (не нужно спорови) пред Основен суд Скопје 2 континуирано се зголемува, без дополнителни информации за структурата на луѓето што почнале постапка, колку имале потреба, односно дали го оствариле правото на ослободување од трошоците во постапката и дали и колку граѓаните го оствариле правото на преведувач, односно толкувач во текот на постапките.

Препорачуваме судовите во Република Македонија да воспостават систем за водење евиденција за бројот на спорови што се поведуваат во одделните судови, одвоени од другите постапки што се водат пред судовите и тие да ги направат јавно достапни за секоја година одделно. Соодветно, потребно е судовите да обезбедат податоци за бројот на поднесени и одобрени барања за ослободување од трошоци во постапката и тие да се јавно достапни за секоја година одделно. Државниот завод за статистика да воведат интегриран систем за собирање, обработка и објавување податоци за бројот, видот на поведени спорови и други параметри релевантни за следење на пристапот до правда во граѓанските постапки.

КРИВИЧНИ ПОСТАПКИ

Бројот на пријавени сторители на кривични дела во Република Македонија во периодот 2012-2015 се движи од 15.012 до 16.113 пријавени, додека во 2016 година оваа бројка опаѓа на 11.866. Иако е намален бројот на пријавени и обвинети за 2016 година, процентот на осудени е највисок и изнесува 87,6% од обвинетите лица. Истовремено, има константно опаѓање и на бројот на почнати кривични постапки пред Основен суд Скопје 1 Скопје. Бројот на почнати постапки во 2016 година е двојно помал

споредено со бројот на почнати постапки во 2012 година. Недостигаат информации за половата и возрасната структура на обвинетите и оштетените, колку имале потреба, односно дали го оствариле правото на бесплатна одбрана и застапување, дали и колку граѓани го оствариле правото на преведувач, односно толкувач во текот на кривичната постапка.

Препорачување судовите во Република Македонија да воспостават систем за водење евиденција за бројот на постапки што се поведуваат во одделните судови, одвоени според овластен тужител и да ги направат јавно достапни за секоја година одделно. Потребно е судовите во Република Македонија да воспостават систем за водење евиденција за структурата на обвинетите и оштетените разделени по пол, возраст, регион од кој доаѓаат и други параметри од значење за мерење на пристапот до правда на различни групи граѓани. Соодветно, судовите да обезбедат податоци за бројот на поднесени и одобрени барања за обезбедување одбрана на сиромашни и да ги направат јавно достапни за секоја година одделно. Државниот завод за статистика да воведо интегриран систем за собирање, обработка и објавување податоци за оштетените во кривичните постапки, нивниот број, пол, возраст и други параметри релевантни за следење на пристапот до правда во кривичните постапки.

АЛТЕРНАТИВНИ МЕХАНИЗМИ ЗА РЕШАВАЊЕ СПОРОВИ

Генералниот заклучок е дека алтернативните механизми за решавање на споровите сè уште не се препознаени како можност за подобрување на пристапот до правдата, особено на маргинализираните заедници. Фактот што во најголем дел од споровите не постои обврска за спроведување медијација придонесува граѓаните единствено своите права да ги остваруваат преку судовите. Исто така, недостатокот на промоција и знаење за предностите од механизмите за алтернативно решавање на споровите влијае на ниската бројка на решени спорови надвор од судската постапка.

Потребно е поголема промоција на алтернативните механизми за решавање спорови и придобивките од користењето на неформалните начини на решавање на правните проблеми на граѓаните. Проширувањето на законските основи за задолжителна медијација за физичките лица и градењето на капацитетите на медијаторите за решавање на различни видови спорови што ги засегаат граѓаните може значително да го подобри пристапот до правда, посебно на маргинализираните заедници.

ПРАВИЧНОСТ НА ПОСТАПКИТЕ

Мерењето на правичноста на постапките е комплексно прашање чиешто утврдување бара анализа на повеќе аспекти од значење за пристапот до правдата. Она што е достапно како податок е дека не постои редовно и систематизирано мерење на довербата на граѓаните во судскиот систем и степенот на задоволство од добиените услуги во правосудниот систем, а повремено се спроведуваат процени за задоволството на судиите, обвинителите, адвокатите и странките во постапка. Сепак, не се достапни анализи од овие процени за да може да се мери довербата и задоволството на граѓаните од услугите во правосудниот систем.

Поради ова, препорачуваме систематизирано прибирање податоци по повеќе параметри и спроведување анализи помеѓу граѓаните и институциите во одредени интервали за мерење на перцепцијата на правичноста на постапките.

ИНДИКАТОР 2

” БРОЈ НА ПРИТВОРЕНИ ЛИЦА КОИ СÈ УШТЕ НЕ СЕ ОСУДЕНИ

Недостига податок за бројот на притворени лица кои се во притвор подолго од 12 месеци, а сè уште не се правосилно осудени. Недостигаат податоци за структурата на луѓето кои се во притвор разделени по пол, возраст, регион од каде што доаѓаат и од која општествена група. Единствено достапен е податок за малолетни и полнолетни притворени лица без дополнителни информации за старосната структура на полнолетните притвореници. Со оглед на тоа што не е достапна информација за точната должина на притворот, особено за должината на притворите подолги од шест месеци, не може да извлече просек за должината на траењето на притворите.

Поради ова препорачуваме да се воведат систем на подетална евиденција на должината на притворите и структурата на притворените лица, за да се добие појасна слика за политиката на користење на притворот како мерка за обезбедување, наспроти должината на кривичните постапки додека притворените лица чекаат судење. Исто така, потребно е да се воспостави евиденција на неоправдано притворени лица кои поминале време во притвор, но не биле правосилно осудени.

ИНДИКАТОР 3

ПРОЦЕНТ НА КРИВИЧНИ ПРЕДМЕТИ ВО КОИ ОБВИНЕТИТЕ НЕМААТ ПРАВЕН ИЛИ ДРУГ ЗАСТАПНИК НА СУД

Отсуствуваат податоци за бројот на бранители назначени во случаите на задолжителна одбрана, ниту за бројот на поднесени и одобрени/одбиени барања за назначување бранител на сиромашни во Основен суд Скопје 1 Скопје. Поради ова, во Република Македонија не се достапни податоци за бројот на кривични предмети во кои обвинетите немаат правен или друг застапник на суд. Анализите на граѓанските организации ги мапираат недостатоците на системот за обезбедување бранител на товар на буџетот, но не содржат податоци за бројот на граѓани кои се соочиле со одбивање барање за бранител или, пак, немале бранител поради други причини.

Препорачуваме, судовите да водат евиденција за бројот на назначени бранители во случаите на задолжителна одбрана и за бројот на барања за одбрана на сиромашни, бројот на одобрени и одбиени барања, како и за родовата и етничката структура на обвинетите и јавно да ги објавуваат во своите месечни, квартални или годишни извештаи. Исто така, судовите треба да водат евиденција и за бројот на обвинети кои немале бранител за случаите кога не биле исполнети условите за задолжителна одбрана и немало барање за одбрана на сиромашни.

ИНДИКАТОР 4

” НЕЗАДОВОЛЕНА ПОТРЕБА ЗА ПРАВНА ПОМОШ МЕЃУ НАСЕЛЕНИЕТО ВО НАЈСИРОМАШНИОТ КВИНТИЛ ВО НАЦИОНАЛНАТА ПОТРОШУВАЧКА ВО ИЗМИНАТИТЕ 12 МЕСЕЦИ, КАТЕГОРИЗИРАНИ ПО ПОЛ И ВОЗРАСНА ГРУПА

Министерството за правда и Државниот завод за статистика не прибираат податоци за незадоволената потреба за правна помош помеѓу населението. Овие податоци е потребно да се собираат во утврдени интервали преку спроведување на истражувања со однапред утврдена методологија, разделени по полот и по возрастната група на населението. Здруженијата на граѓани спроведуваат истражувања за пристапот до правда и незадоволените потреби за правна помош, но тие не содржат податоци што можат прецизно да одговорат на индикаторот. Сепак, според овие истражувања можеме да заклучиме дека помеѓу сиромашните граѓани и граѓаните кои припаѓаат на маргинализираните групи (луѓе кои инјектираат дроги и сексуални работници) постои незадоволена потреба за правна помош, особено за правни проблеми што сами по себе произлегуваат од сиромаштијата и кои произлегуваат од маргинализираната положба. И двете истражувања покажаа дека сиромашните и маргинализирани граѓани поретко пристапуваат кон решавање на нивните правни проблеми, често поради недостаток од финансии, но и поради недовербата дека институциите ќе им го решат проблемот.

Препорачуваме Министерството за правда, во соработка со судовите и со Државниот завод за статистика, еднаш годишно да прибира податоци за незадоволената потреба за правна помош на населението од најсиромашниот квинтил. Освен прибирање податоци директно од граѓаните, потребно е да се собираат и податоци од судовите за начинот на користење на т.н. сиромашко право од Законот за парнична постапка и Законот за кривична постапка и ослободувањето од судски такси, разделени по родот, етникумот и возраста на барателите. Со цел прибирање на релевантни и сеопфатни податоци по овој индикатор, Министерството за права треба да ги земе предвид и податоците од начинот на остварувањето на правото на бесплатна правна помош, бројот на одбиени барања за бесплатна правна помош на сиромашни граѓани разделени по род, етникум и возраст на барателите.

ИНДИКАТОР 5

” БРОЈ НА ДЕЦА ВО ПРИТВОР НА 100.000 ДЕТСКА ПОПУЛАЦИЈА

Најпрецизни податоци за бројот на деца во притвор на годишно ниво наоѓаме во годишната публикација „Сторители на кривични дела“ на Државниот завод за статистика, додека од извештаите на Управата за извршување санкции можеме да добиеме делумни податоци, бидејќи во овие извештаи се прикажува состојбата со деца во притвор по квартали. Податоците за вкупната детска популација се достапни на базата МАКСТАТ, па оттука го пресметуваме бројот на деца во притвор на 100.000 детска популација.

Препорачуваме Државниот завод за статистика во публикацијата „Сторители на кривични дела“ да го објавува бројот на деца во притвор на 100.000 детска популација. Исто така, препорачуваме Управата за извршување санкции редовно да ги објавува своите извештаи и да го унапреди начинот на прибирање податоци, со цел извештаите да содржат вкупен број на деца во притвор, времетраењето на притворот, возрастната, родовата и етничката структура на притворените деца и податоци за установите во кои децата ја издржуваат мерката притвор.

ИНДИКАТОР 6

” ДЕЛ ОД БУЏЕТОТ НА ПРАВНИОТ СЕКТОР НАМЕНЕТ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ

Не постојат јавно достапни кумулативни податоци за буџетите на правосудството, судскиот систем и буџетот за правна помош и поради тој факт беа користени податоци од извештаите на Советот на Европа за ефикасноста на правосудство и квалитетот на правдата. Од објавените податоци може да се констатира дека буџетот на

судскиот систем е многу под законски предвидениот, а со тоа и вкупниот буџет за правосудниот систем. Буџетот, пак, за правна помош со кој се овозможува пристап до правда за сиромашните е непроменет низ годините и е исклучително низок, односно средствата издвоени за оваа намена изнесуваат под 1% од вкупниот буџет за правосудство.

Оттаму, постои потреба од воведување систем со мерливи и кумулативни индикатори што се однесуваат на буџетите на правосудство, судски систем и правна помош со цел континуирано следење на овозможувањето пристап до правда за оние што не можат финансиски да си го дозволат тоа.

ИНДИКАТОР 7

” ПРОСЕЧНО ВРЕМЕ ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ НА ГРАЃАНСКИ СПОРОВИ

Не се води податок за тоа колкаво е просечното времетраење на граѓанските спорови во Македонија. Но, затоа се водат податоци за просечното времетраење на споровите на ниво на секој суд и сите одделни видови судови. Достапните податоци за просечно времетраење на постапките укажуваат особено зголемување во последните две години (2017 и 2018). Зголемувањето на просечното времетраење на судските постапки во некои судови е дури и за четири пати повеќе од претходната година, што укажува на значително забавување на постапувањето на судовите. Анализирајќи ги податоците на Основен суд 2 може да се заклучи дека постапувањето по граѓански предмети е подолго за месец и половина до пет месеци за разлика од постапувањето на другите основни судови и вкупно сите судови во земјата. Загрижува непочитувањето на итните законски рокови за заштита на жените кои претрпеле семејно насилство при изрекување на привремените мерки (судиите во 57% од предметите ги изрекле мерките за заштита во предвидениот законски рок), додека во кривичните предмети во просек постапката за сите кривични дела за

заштита од семејно насилство до правосилноста трае 717 дена. Просечното време за решавање на еден предмет вкупно за сите судови во 2017 година е највисок и изнесува 340 дена.

Препорачуваме редовно водење податоци за просечното времетраење на постапките по вид на постапка, а не само на ниво на одделни судови и различни видови судии со цел следење на ефикасноста, а пред сè обезбедување на навремена и ефикасна правна заштита.

ИНДИКАТОР 9⁹

” ПРОЦЕНТ НА ЛУЃЕ КОИ ИМААТ ДОВЕРБА ВО ИНСТИТУЦИИТЕ

Довербата на граѓаните во институциите, што впрочем претставува основа за нивниот легитимитет и им овозможува на граѓаните непречено да ги остваруваат своите права, не се мери од страна на институциите. Анкети на јавното мислење за довербата во институции не се спроведуваат редовно и вакви податоци има на располагање само како резултат на истражувањата на ГО и редовните анкети на ЕУ, односно стандардниот Евробарометар што се спроведува двапати во текот на годината. Податоците за довербата во институциите варираат во зависност од изворот на податоци. Па, така, во 2017 година полицијата е оценета како институција на второ место по степенот на доверба што го ужива кај граѓаните (55%), додека според друга анкета за истата година довербата изнесува 34%. За разлика од полицијата, граѓаните помалку доверба имаат во судството, односно 23%.

Препорачуваме редовно следење на состојбите по однос на ова прашање и преземање на постојани мерки за зголемување на довербата на граѓаните, како предуслов за барање помош и остварување правда.

9 Индикатор 8 е обработен во индикатор 1

ИНДИКАТОР 10

**V-DEM ИНДИКАТОРИ ЗА ПРАВДА
(ВАРИЈАЦИИ НА ДЕМОКРАТИЈА)**

Загрижува тоа што нема подобрување на состојбите по однос на **еднаквоста пред законот и индивидуалните слободи**. Напротив, постои континуиран тренд на влошување на состојбите на ова поле за периодот од 2007 до 2017 година. Пристрасноста на јавната администрација, нетранспарентното донесување закони и ограничениот пристап до правда, особено за жената, се основните проблеми што се јавуваат на ова поле. Податоците за наведениот период укажуваат на тренд на намалување на **непристрасноста на јавната администрација**. Оценката 2,56 од 2007 година ја следи тренд на намалување сè до најниската оцена од 1,62 во 2013 година, по што следува покачување на 2,47 во 2017 година. Забележано е и влошување на состојбите со пристапот до правда, при што жените се наоѓаат во понеповолна положба, односно имаат поголеми ограничувања за **пристап до правда** споредено со мажите. Имено, оценките за пристап до правда за жените за периодот од 2007 до 2017 се движат од 2,34 (најниската) до 2,74 (највисоката), додека за пристапот до правда за мажите оценките се движат од 2,52 до 3,02. Нема унапредување на **степенот на транспарентност**, ниту степенот на предвидливост на извршувањето на законите за период подолг од десет години. Постои одреден тренд на назадување на ова поле за периодот од 2007 година (која е оценета со 3,06) до 2015 година, која е оценета со 2,25. Последните две години се јавува подобрување со оцена 2,44 во 2016-та, односно 3,03 во 2017 година, меѓутоа ситуацијата не се подобрила споредбено со периодот пред десет години. Загрижува тоа што нема подобрување на состојбите со **слободата на изразување** во наведениот период. Напротив, постои тренд на влошување на состојбите од 2007 (оцена 0,79) до 2015 година (0,58), по што следува покачување на 0,76 во 2017 година. По однос на **ограничувањето на влијанието на извршната власт**, загрижува трендот на непочитување на уставот и судските одлуки од страна на извршната власт, односно намалување на независноста на судството и степенот на контрола од законодавна врз извршната власт.

За надминување на наведените проблеми неопходно е државата да го преземе следното: применување на посебни мерки за намалување на вработувањата преку

политичките партии и зголемување на непристрасноста на јавните службеници; да се воспостави механизам (систем) за мерење на перформансот на државните службеници; да се усвои законска обврска за задолжително информирање на населението и нивно вклучување во процесите на донесување одлуки; да усвои посебни мерки за подобрување на пристапот до правда за сите, со посебен фокус на жените. Во оваа насока државата треба да усвои афирмативни мерки за унапредување на положбата на жената во сите сфери од општественото живеење, вклучувајќи го пазарот на труд, поседувањето имот и вклучување во економски активности. Неопходно е државата да посвети особено внимание за зголемување на слободата на медиумите, како и слободата за академско и културно изразување. Исто така, потребно е почитување на уставните одредби за поделба на власта и непречено спроведување на предвидените законски механизми за контрола на извршната власт.

ИНДИКАТОР 11

” ПОЧИНАТИ ПРИТВОРЕНИ ЛИЦА

Не постојат јавно достапни податоци за бројот на починати лица во притвор. Единствени достапни податоци од годишните извештаи на Управата за извршување санкции се податоците за бројот и причината за нивната смрт на починати затвореници. Притоа, бројот на починати незначително варира од година во година (во 2012 година починале 8 лица, во 2013 година 12, во 2014 и 2015 година по 13 починати затвореници, во 2016 година починале 11 и во 2017 година починале 13 лица). Најчеста причина за смртта била природната смрт. Иако не постојат конкретни податоци за бројот на починати лица во притвор, сепак состојбите во казнено-поправните установи укажуваат на сериозни проблеми, како што се пренатрупаноста, потстандардните услови за сместување и нефункционалниот систем на здравствената заштита, што можат да резултираат со нарушување на здравјето и смртни последици кај притворените лица.

Оттаму, неопходно е државата да прибира ваков податок и, секако, за состојбите што можат да придонесат кон вакви последици.

ИНДИКАТОР 12

” ПРОЦЕНТ НА ЛИЦА КОИ ПРИЈАВУВААТ КРИВИЧНИ ДЕЛА И ИНДИКАТОР 13 БРОЈ НА ПРЕСУДИ ПО ВИД НА КРИВИЧНИ ДЕЛА – КРИМИНАЛИТЕТ И КАРАКТЕРИСТИКИ НА ЖРТВИТЕ И СТОРИТЕЛИТЕ

Јавното обвинителство води евиденција за процентот на лица кои пријавуваат кривични дела. Имено, според последните два извештаи на оваа институција, граѓаните се втори според учеството во пријавувањето на кривични дела. Па, така, во 2015 година, 12,2% од пријавите биле поднесени од граѓани, а пак во 2017 година 11,2%. За разлика од јавното обвинителство, МВР не располага со податок за тоа колку од пријавите за кривични дела се поднесени од страна на граѓани. Од друга страна, исклучително е важно да се наспомене дека ова министерство располага со исцрпни податоци во однос на состојбите со повеќе категории на криминалитет, сторители на кривични дела, како и нивни карактеристики. Податоците за сторители на кривични дела и нивните карактеристики исто така се дел од статистиката што Државниот завод за статистика редовно ја води и ја објавува на својата интернет-страница. За жал, освен постојните исцрпни податоци за сторители на кривични дела, надлежните институции (МВР и ОЈО) и Државниот завод за статистика не располагаат со податоци за жртвите на кривични дела, жртвите на насилен криминалитет кои се исклучително важни за следење трендови и состојби во однос на виктимологијата, правата на жртвите и нивниот пристап до правда.

Препорачуваме надлежните институции да водат статистика за пријавени кривични дела во зависност од тоа дали тие биле пријавени од граѓани или, пак, од други државни органи. Воедно, паралелно со водењето статистика за сторители на кривични дела, потребно е да се води статистика и за жртвите на кривични дела, жртвите на насилен криминал по видови на дела и по години, како и податоци за нивните карактеристики.

АНАЛИЗА НА
ПОДАТОЦИТЕ ЗА
ОСТВАРУВАЊЕ
НА ПОДЦЕЛ

3

МЕТОДОЛОГИЈА

Тргувајќи од потребата за утврдување листа на индикатори што ќе бидат основа за следење на имплементацијата на потцел 16.3 – Владеење на правото и еднаков пристап до правда за сите, во подготовката на оваа анализа најпрвин консултираме релевантна меѓународна литература во однос на утврдените и потенцијалните индикатори што можат да бидат од корист за потребите на нашето истражување и генерално во однос на идното следење на имплементацијата на оваа развојна цел во нашата држава.

Појдовна основа за развивање на листата со индикатори беа веќе утврдените индикатори за одржливите цели, содржани во Глобалната рамка на индикатори за одржливите развојни цели и таргети на ОН до 2030 година¹⁰, како и Резолуцијата 68/261 на ОН за основните принципи на официјалната статистика. Имајќи предвид дека стоиме на мислењето дека овие два индикатора не се доволни за отсликување на реалните состојби, ги земавме превид и индикаторите препорачани од Фондациите Отворено општество, НАМАТИ, Транспаренси интернешнел и други реномирани организации на глобално ниво¹¹, како и дополнителна меѓународна литература¹².

10 Достапно на: https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Global%20Indicator%20Framework%20after%20refinement_Eng.pdf.

11 Open Letter to the Inter-Agency and Expert Group on SDG Indicators (IAEG – SDG). Monitoring Goal 16: The critical importance of survey based indicators and people’s opinion, Достапно на <https://namati.org/resources/monitoring-goal-16-the-critical-importance-of-survey-based-indicators-and-peoples-opinion/>.

12 UNDP, „Goal 16 – The indicators we want. Virtual Network Sourcebook on Measuring Peace, Justice and Effective Institutions, Достапно на <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/Democratic%20Governance/Virtual%20Network%20on%20Goal%2016%20indicators%20-%20Indicators%20we%20want%20Report.pdf>.

Дополнителни консултации за листата на индикатори беа организирани со граѓанските организации што се активни на полето на обезбедување пристап до правда на ранливите групи граѓани.

По консултирање на сите релевантни извори утврдивме листа на 13 индикатори за следење на имплементацијата на оваа одржлива развојна потцел:

1. БРОЈ НА ЛИЦА КОИ ИМАЛЕ ИСКУСТВО СО СУДСКИ СПОР ВО ИЗМИНАТИТЕ 12 МЕСЕЦИ И КОИ ИМАЛЕ ПРИСТАП ДО ФОРМАЛНИ, НЕФОРМАЛНИ, АЛТЕРНАТИВНИ ИЛИ ТРАДИЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА РЕШАВАЊЕ СПОРОВИ, ШТО СМЕААТ ДЕКА БИЛЕ ПРАВИЧНИ;
2. БРОЈ НА ЛИЦА ВО ПРИТВОР КОИ СЕ УШТЕ НЕ СЕ ОСУДЕНИ;
3. ПРОЦЕНТ НА КРИВИЧНИ ПРЕДМЕТИ ВО КОИ ОБВИНЕТИТЕ НЕМААТ ПРАВЕН ИЛИ ДРУГ ЗАСТАПНИК НА СУД;
4. НЕЗАДОВОЛЕНА ПОТРЕБА ЗА ПРАВНА ПОМОШ МЕЃУ НАСЕЛЕНИЕТО ВО НАЈСИРОМАШНИОТ КВИНТИЛ ВО НАЦИОНАЛНАТА ПОТРОШУВАЧКА ВО ИЗМИНАТИТЕ 12 МЕСЕЦИ, КАТЕГОРИЗИРАНИ ПО ПОЛ И ВОЗРАСНА ГРУПА;
5. БРОЈ НА ДЕЦА ВО ПРИТВОР НА 100.000 ДЕТСКА ПОПУЛАЦИЈА;
6. ДЕЛ ОД БУЏЕТОТ НА ПРАВНИОТ СЕКТОР НАМЕНЕТ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ;
7. ПРОСЕЧНО ВРЕМЕ ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ НА ГРАЃАНСКИ СПОРОВИ;
8. БРОЈ НА РЕАЛИЗИРАНИ БАРАЊА ЗА ПРАВНА ПОМОШ И БЕСПЛАТНИ СУДСКИ ПРЕВЕДУВАЧИ ВО КРИВИЧНИ ГРАЃАНСКИ ПОСТАПКИ ГОДИШНО, ПО ПОЛ НА БАРАТЕЛ¹³;
9. ПРОЦЕНТ НА ЛИЦА КОИ ИМААТ ДОВЕРБА ВО ПОЛИЦИЈАТА/ СУДОВИТЕ;
10. V-ДЕМ ИНДИКАТОРИ ЗА ПРАВДА (ВАРИЈАЦИИ НА ДЕМОКРАТИЈА);
11. БРОЈ НА ПОЧИНАТИ ВО ПРИТВОР;
12. ПРОЦЕНТ НА ЛИЦА КОИ ПРИЈАВУВААТ КРИВИЧНИ ДЕЛА;
13. БРОЈ НА ПРЕСУДИ ПО ВИД НА КРИВИЧНИ ДЕЛА – КРИМИНАЛИТЕТ (НА ПРИМЕР, СИЛУВАЊЕ, УБИСТВО, ФИЗИЧКИ НАПАД) И КАРАКТЕРИСТИКИ НА ЖРТВИТЕ И СТОРИТЕЛИТЕ (НА ПРИМЕР, ПОЛ, ПОЛНОЛЕТСТВО).

13 Анализата на податоците од овој индикатор се презентирани под индикатор 1, поради избегнување на сегментираното претставување на податоците.

По финализирањето на листата се утврдија можните извори на податоци, временскиот период за кој ќе се прибираат податоците, како и методолошките инструменти (прашалници) за прибирање на дел од информациите.

Се прибираа податоци за периодот 2012-2017 година од расположливи и објавени извештаи, публикации, документи на јавните институции во РМ и анализи. Се консултираа и сите извори на регионални и меѓународни организации.

Покрај јавнодостапните податоци, се прибираа информации од основните судови (кривични и граѓански) врз основа на барање за слободен пристап до информации од јавен карактер. Податоци беа добиени од Основен суд Скопје 2 и Основен суд Скопје 1.

Податоци беа прибрани и од граѓанските организации што работат на полето на пристап до правда. За потребите на оваа анализа беше развиен прашалник за граѓански организации даватели на различни видови на правни и параправни услуги на ранливи групи граѓани. Податоци беа добиени од девет граѓански организации, односно: Здружение на млади правници, Хелсиншки комитет, Младински културен центар – Битола, „Избор“ – Струмица, ХЕРА, „Рома СОС“, КХАМ – Делчево, ХОПС и „Романо Чачипе“.

ИНДИКАТОР 1

БРОЈ НА ЛИЦА КОИ ИМАЛЕ ИСКУСТВО СО СУДСКИ СПОР ВО ИЗМИНАТИТЕ 12 МЕСЕЦИ И КОИ ИМАЛЕ ПРИСТАП ДО ФОРМАЛНИ, НЕФОРМАЛНИ, АЛТЕРНАТИВНИ ИЛИ ТРАДИЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА РЕШАВАЊЕ СПОРОВИ, ШТО СМЕААТ ДЕКА БИЛЕ ПРАВИЧНИ

Пристапот до правда опфаќа пристап до судска заштита, пристап до правна помош и алтернативни механизми за решавање на споровите, но и ефикасност на правниот систем во задоволување на потребите на граѓаните поврзани со решавање на споровите. Мерењето на степенот на постигнување на овој индикатор подразбира прибирање и вкрстување податоци од надлежните институции, здруженијата што обезбедуваат правна помош и преку испитување на граѓаните кои имале искуство во решавање спорови преку суд или алтернативните механизми. Овој индикатор има цел да го опфати целиот спектар на достапни механизми за решавање на споровите во граѓанската и во кривичната сфера, како и преку алтернативните начини на решавање спорови. Исто така, има цел да го мери пристапот и квалитетот на постапката/механизмот, наместо исходот од постапката.

1.1 БРОЈ НА ЛИЦА КОИ ВОДЕЛЕ ПОСТАПКИ

а) ГРАЃАНСКИ ПОСТАПКИ

До Основен суд Скопје 2 Скопје, како најголем и најфреквентен граѓански суд во Република Македонија се обративме со неколку прашања во врска со бројот на споровите поведени пред овој суд во периодот 2012-2016 година и колку од подносителите на тужбите за почнување на спорот биле мажи, односно жени. Според

податоците добиени од Основен суд Скопје 2 надлежен за спроведување на граѓански спорови, добиени се збирни податоци за број на поведени постапки по години што вклучуваат тужби, предлози и заверки. Имено, вторите две постапки не подразбираат иницијатива за решавање спор, туку преземање на одредено правно дејство за остварување на одредено право за кое е надлежен судот, на пример, заверка на договор за доживотна издршка или предлог за прогласување на исчезнато лице за умрено и слично.

ТАБЕЛА 1: БРОЈ НА ПОЧНАТИ ПОСТАПКИ ПО ГОДИНИ

ГОДИНА	БРОЈ НА ПОЧНАТИ ПОСТАПКИ
2012	29.750
2013	32.911
2014	40.769
2015	41.690
2016	41.482
2017	43.524

ИЗВОР: Податоци добиени од Основен суд Скопје 2

ОСТВАРУВАЊЕТО НА ПРАВОТО НА ПРИСТАП ДО ПРАВДА ПОДРАЗБИРА ОВОЗМОЖУВАЊЕ НА ПРАВНА ЗАШТИТА И НА ОНИЕ ГРАЃАНИ ШТО НЕМААТ ДОВОЛНО ФИНАНСИСКИ СРЕДСТВА ЗА ПОВЕДУВАЊЕ НА СУДСКА ПОСТАПКА.

Законот за парнична постапка и Законот за судските такси даваат можност на барање на странките, судот да ги ослободи од судските трошоци во граѓанските постапки граѓаните што се материјално необезбедени, односно оние што според својата општа имотна состојба не можат да ги поднесат трошоците без штета за нивната нужна издршка и нужната издршка на своето семејство. Ослободувањето од трошоците може да вклучува ослободување од плаќање на судските такси и ослободување од полагање аванс за трошоците на сведоците, вештаците, за увид и за судските огласи. И покрај тоа што одлуката за ослободување од плаќање на трошоците во постапката ја донесува првостепениот суд по предлог на странката, граѓанските судови не водат евиденција за бројот на постапките во кои странките побарале, односно им се одобрени барањата за ослободување од трошоците. За потребите на оваа анализа Основен суд Скопје 2 не ги обезбеди бараните податоци за тоа колку граѓани побарале ослободување од трошоци во постапките што се водат пред овој суд во периодот од 2012 до 2016 година и на колку од нив судот им одобрил, разделени по пол. Според извештајот за ефикасноста и квалитетот на правда во земјите на Советот на Европа,¹⁴ во 2016 го-

14 Council of Europe. European judicial systems Efficiency and quality of justice, 2018. Достапно на: <https://rm.coe.int/rapport-avec-couv-18-09-2018-en/16808def9c>.

дина граѓанските судови во 35 случаи ослободиле странка од судски трошоци, а во 65 случаи Министерството за правда одобрило бесплатна правна помош согласно Законот за бесплатна правна помош. Во истиот извештај властите на Република Македонија известиле дека обезбедената бесплатна правна помош подразбира и ослободување од трошоците во текот на постапката потребни за обезбедување докази, вештачења, увид и други трошоци што произлегуваат од граѓанските постапки.

ОСЛОБОДУВАЊЕТО ОД ТРОШОЦИТЕ ВО ПОСТАПКА, ВО КОЛКУ И СЛУЧАИ ДА Е ТОА НАПРАВНО ОД СТРАНА НА СУДОТ, НЕ ПОДРАЗБИРА И ОБЕЗБЕДЕНА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ И ЗАСТАПУВАЊЕ ОД СТРАНА НА АДВОКАТ ВО ТЕКОТ НА СУДСКАТА ПОСТАПКА. Законот за бесплатна правна помош предвидува дека луѓето кои, со оглед на својата материјална положба, не би можеле да ги остварат загарантираните права со Устав и закон, без да го загрозат сопственото издржување и издржувањето на членовите на своето семејство со кои живеат во заедничко домаќинство имаат право на бесплатно застапување од адвокат. Општиот критериум што се применува при утврдувањето што се смета за загрозена издршка е доколку приходите по сите основи на тоа лице и членовите на неговото домаќинство не го преминуваат износот од 50% од просечната месечна плата исплатена во Република Македонија за претходниот месец во времето на поднесување на барањето за бесплатна правна помош. Сите податоци поврзани со бесплатната правна помош обезбедена врз основа на Законот за бесплатна правна помош се презентирани под индикатор 6 во оваа анализа.

ТАБЕЛА 2: ПОДНЕСЕНИ БАРАЊА, ДОНЕСЕНИ РЕШЕНИЈА И ОДОБРЕНИ БАРАЊА ЗА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ ПО ГОДИНИ

ПЕРИОД	ПОДНЕСЕНИ БАРАЊА (1)	ДОНЕСЕНИ РЕШЕНИЈА (2)	ОДОБРЕНИ БАРАЊА (3)
25 март 2011 – 31 март 2012	154	172	64
1 април 2012 – 31 март 2013	180	196	68
1 април 2013 – 31 декем. 2013	162	162	75
1 јан. 2014 – 31 декем. 2014	270	254	114
1 јан. 2015 – 31 декем. 2015	199	192	113

ИЗВОР: Годишни извештаи за спроведување на Законот за бесплатна правна помош

Странките и другите учесници во постапката, чијшто јазик не е македонскиот јазик и кирилското писмо, **ИМААТ ПРАВО ПРИ УЧЕСТВО НА РОЧИШТАТА И ПРИ УСНО ПРЕЗЕМАЊЕ НА ДРУГИ ПРОЦЕСНИ ДЕЈСТВА ПРЕД СУДОТ ДА ГО УПОТРЕБУВААТ СВОЈОТ ЈАЗИК.** На тие странки и учесници во постапката ќе им се обезбеди усно преведување на нивниот јазик на тоа што се изнесува на рочиштето, како и усно преведување на исправите што се користат на рочиштето за докажување. Доколку со учесник во постапката со оштетен говор и слух не може да се комуницира писмено, ќе се повика како толкувач лице кое може да се разбере со сведокот. Непречената комуникација со судот на разбирлив јазик е основното начело на фер постапка, па затоа при анализата на податоците за степенот на остварувањето на пристапот до правдата побаравме податок колку често странките во граѓанските постапки пред Основниот суд Скопје 2 го користат ова право. Како и на претходното прашање, судот наведе дека не располага со овие податоци, како и податоци разделени по пол за тоа колку од луѓето што добиле преведувач или толкувач во постапките се жени, односно мажи.

Од добиените податоци единствено може да се заклучи дека во периодот од 2012 до 2016 година бројот на почнати постапки (не нужно спорови) пред Основен суд Скопје 2 континуирано се зголемува, без дополнителни информации за структурата на луѓето кои почнале постапка, колку имале потреба, односно дали го оствариле правото на ослободување од трошоците во постапката и дали и колку граѓаните го оствариле правото на преведувач, односно толкувач во текот на постапките.

Потребно е судовите во Република Македонија да воспоставуваат систем за водење евиденција за бројот на спорови што се поведуваат во одделните судови, одвоени од другите постапки што се водат пред судовите и тие да ги направат јавно достапни за секоја година одделно.

Соодветно, потребно е судовите да обезбедат податоци за бројот на поднесени и одобрени барања за ослободување од трошоци во постапката и тие да се јавно достапни за секоја година одделно.

Државниот завод за статистика да воведат интегриран систем за собирање, обработка и објавување податоци за бројот, видот на поведени спорови и други параметри релевантни за следење на пристапот до правда во граѓанските постапки.

6) КРИВИЧНИ ПОСТАПКИ

Податоците што Државниот завод за статистика ги прибира во областа правосудство се темелат врз редовните статистички истражувања за пријавени, обвинети и осудени полнолетно и малолетни сторители на кривични дела. Податоците се сублимирани врз основа на статистичките истражувања од индивидуално статистички прашалници што ги пополнуваат надлежните основни јавни обвинителства и основни судови. Државниот завод за статистика секоја година продуцира публикација „Сторители на кривични дела“ во која се претставени бројот на полнолетни и малолетни пријавени и обвинети лица разделени по кривични дела и број на осудени лица разделени по вид на кривично дело и вид на изречена санкција.

ТАБЕЛА 3: ПРИЈАВЕНИ, ОБВИНЕТИ И ОСУДЕНИ ПОЛНОЛЕТНО И МАЛОЛЕТНИ СТОРИТЕЛИ ПО ГОДИНИ

ГОДИНА	ПРИЈАВЕНИ	ОБВИНЕТИ	ОСУДЕНИ	ОСУДЕНИ МАЛОЛЕТНИ
2012	15.480	11.311	9.042	972
2013	15.012	12.297	9.539	823
2014	16.113	13.699	11.683	815
2015	15.408	11.951	10.312	623
2016	11.866	9.320	8.172	817

ИЗВОР: Публикација „Сторители на кривични дела“, Државен завод за статистика

Преку податоците од Државниот завод за статистика делумно може да се анализира политиката за справување со криминалот од различни области, а табелата ги дава основните податоци за бројот на пријавени, обвинети и осудени полнолетни и малолетни сторители на кривични дела. Податоците за обвинетите полнолетни лица се однесуваат на сите лица против кои е почната кривична постапка по поднесениот обвинителен акт, обвинителен предлог и приватна тужба. Во вкупниот број осудени полнолетни лица се опфатени осудените полнолетни лица на некоја од казните предвидени во Кривичниот законик на Република Македонија, прогласените за виновни и оние лица на кои како кривична санкција им е изречена судска опомена

или воспитна мерка. Бројот на пријавени сторители на кривични дела во Република Македонија во периодот 2012-2015 се движи од 15.012 до 16.113 пријавени, додека во 2016 година оваа бројка опаѓа на 11.866. Иако е намален бројот на пријавени и обвинети за 2016 година, процентот на осуда е највисок, односно 87,6% од обвинетите лица се осудени.

Во делот на пристап до правда во кривично-правната сфера, за потребите на оваа анализа се обративме до Основен суд Скопје 1. Со оглед на тоа што станува збор за најголем и најфреквентен кривичен суд, сметаме дека податоците добиени од него можат да бидат претставник на состојбата со пристап до правда на граѓаните во кривичните постапки. Преку барање за пристап до информации од јавен карактер побаравме податоци за периодот 2012-2017 година за бројот на обвинителни предлози и обвинителни акти поднесени до судот и бројот на приватни кривични тужби поднесени по години, како и податок колку од оштетените во овие постапки биле жени, односно мажи.

ТАБЕЛА 4: ПРИВАТНИ КРИВИЧНИ ТУЖБИ, ОБВИНИТЕЛНИ ПРЕДЛОЗИ И ОБВИНИТЕЛНИ АКТИ ПО ГОДИНИ

ГОДИНА	ПРИВАТНИ КРИВИЧНИ ТУЖБИ			ОБВИНИТЕЛНИ ПРЕДЛОЗИ	ОБВИНИТЕЛНИ АКТИ
	Правни лица	м	ж		
2012	216	418	147	1.569	1.587
2013	123	315	115	1.651	1.594
2014	94	189	54	975	1.010
2015	32	160	61	1.116	730
2016	61	165	59	872	433
2017	3	158	65	744	343

ИЗВОР: Податоци добиени од Основен суд Скопје 1

Од добиените податоци за бројот на почнати кривични постапки од различни овластени подносителите може да се утврди дека значително е поголем бројот на постапки поведени за посериозни кривични дела со поднесување на обвинителни предлози или акти од страна на јавното обвинителство. Во Основниот суд Скопје 1 Скопје

достапни се податоци за бројот на приватни кривични тужби поднесени до судот разделени по пол на оштетен, но и дали станува збор за правно или за физичко лице. Жените трикратно поретко се јавуваат како оштетени во кривични постапки за кои, според Законот, предвидено е гонење по приватна кривична тужба. Со оглед на тоа што приватната кривична тужба се почнува по иницијатива на оштетениот со поднесување тужба до кривичниот суд, може да се заклучи дека жените се помалку мотивирани, имаат помала финансиска и друга можност самостојно да почнат и да водат постапка против сторител на кривично дело. Податоци за оштетените отсутнуваат за кривичните дела што се поведуваат по предлог или по службена должност од страна на основно јавно обвинителство. Од презентираниите податоци во Табела 4 може да се заклучи дека има константно опаѓање на бројот на почнати кривични постапки пред Основен суд Скопје 1 Скопје од страна на сите овластени тужители, освен мало зголемување на бројот на обвинителните предлози во 2015-та, во однос на претходната 2014 година. Опаѓањето на бројот на почнати кривични постапки на територија на Град Скопје не се одразува со ист интензитет на намалување на вкупната бројка на пријавени и обвинети лица на целата територија на Република Македонија презентирани во Табела 3, односно бројот на почнати постапки во 2016 година е двојно помал споредено со бројот на почнати постапки во 2012 година.

Од Основниот суд Скопје 1 беше побаран податок **ЗА БРОЈОТ НА ПОСТАПКИ ВО КОИ БИЛЕ АНГАЖИРАНИ СУДСКИ ПРЕВЕДУВАЧИ ИЛИ ТОЛКУВАЧИ**, за кој добивме одговор дека судот не води таква статистика. Преводот, односно толкувањето на вербалната и на писмената комуникација во текот на постапката е од суштествено значење за лицата против кои се води кривичната постапка да може да се запознае со кривичната пријава или со обвинението против него. Според Комитетот за човекови права при ОН, ова право е „од особено значење во предметите во кои непознавањето или тешкотиите во разбирањето на јазикот што се користи во судот може да претставува главна пречка при остварување на правата на одбраната“.¹⁵ Необезбедувањето толкувач за време на кривичната постапка претставува повреда на правото на правична постапка загарантирано со член 6 од Европската конвенција за човекови права. Недостатокот на податок за бројот на постапки во кои бил обезбеден превод остава простор за сомнеж дали и на кој начин обвинетите и другите учесници во постапката го остваруваат своето право во текот на кривичната постапка.

15 General Comment No. 13, Article 14 (Administration of Justice), Equality before the Courts and the Right to a Fair and Public Hearing by an Independent Court Established by Law, 13 April 1984, para. 13.

Опаѓа бројот на пријавени сторители на кривични дела во Република Македонија во периодот 2012-2015, но се зголемува процентот на осудени лица. Истовремено, има константно опаѓање и на бројот на почнати кривични постапки пред Основен суд Скопје 1 Скопје. Бројот на почнати постапки во 2016 година е двојно помал споредено со бројот на почнати постапки во 2012 година. Од анализата на достапните податоци, недостигаат информации за половата и за возрастната структура на обвинетите и оштетените, колку имале потреба, односно дали го оствариле правото на бесплатна одбрана и застапување, дали и колку граѓани го оствариле правото на преведувач, односно толкувач во текот на кривичната постапка.

Поради ова, потребно е судовите во Република Македонија да воспостават систем за водење евиденција за бројот на постапки што се поведуваат во одделните судови, одвоени според овластен тужител и тие да ги направат јавно достапни за секоја година одделно. Судовите во Република Македонија да воспостават систем за водење евиденција за структурата на обвинетите и оштетените разделени по пол, возраст, регион од кој доаѓаат и други параметри од значење за мерење на пристапот до правда на различни групи граѓани. Соодветно, да обезбедат и податоци за бројот на поднесени и одобрени барања за обезбедување одбрана на сиромашни и тие да ги направат јавно достапни за секоја година одделно. Со оглед на тоа што недостигаат податоци, Државниот завод за статистика да воведи интегриран систем за собирање, обработка и објавување податоци за оштетените во кривичните постапки, нивниот број, пол, возраст и други параметри релевантни за следење на пристапот до правда во кривичните постапки.

1.2. АЛТЕРНАТИВНИ МЕХАНИЗМИ ЗА РЕШАВАЊЕ НА СПОРОВИТЕ

Анализата на пристапот до правда неизбежно опфаќа и податоци за **ДОСТАПНОСТА НА АЛТЕРНАТИВНИ МЕХАНИЗМИ ЗА РЕШАВАЊЕ НА СПОРОВИТЕ НА ГРАЃАНИТЕ**; пристапот до овие механизми; ефикасноста и фреквенцијата на користење на овие механизми од страна на граѓаните. Од претходната анализа на бројот на судски случаи поведени во граѓанскиот суд во Скопје, јасно се гледа растечкиот тренд на новопочнати постапки за решавање спорови. Имајќи ја предвид комплексноста и должината на судската постапка, како и трошоците потребни за почнување и водење на постапката, се наметнува прашањето за можноста за користење на други механизми преку кои ќе се избегне долгиот и скап пристап до правда во случаите во кои не е предвидена исклучива надлежност на судовите да одлучуваат. Законот за парнична постапка овозможува судот да им укаже на странките за можноста спогодбено да го решат настанатиот спор и преку судско порамнување да се верификува заемната спогодба на странките спорот да го решат со меѓусебен договор.

Медијацијата и арбитражата се два механизма за алтернативно решавање на спорите. Според Законот за медијација, медијацијата претставува секое посредување, без оглед на неговиот назив, при решавање на спорниот однос во постапка на медијација во кое на страните во спорниот однос им се овозможува да го решат по пат на преговарање, на мирен начин, со помош на еден или на повеќемина лиценцирани медијатори.¹⁶

Министерството за правда води регистар на медијатори во Република Македонија, па според информациите од министерот за правда во Република Македонија се регистрирани 29 лиценцирани медијатори од кои 15 жени и 14 мажи.¹⁷ Успешните постапки на спогодбено решавање на спорите преку медијација се евидентираат во Регистарот за евиденција на постапките за медијација што го води Министерството за правда.

16 „Службен весник на Република Македонија“, бр. 188/13, 148/15, 192/15, 55/16. Закон за медијација, член 2.

17 Министерство за правда, Известување бр. 19-2746/1 од 17.05.2018 година.

ТАБЕЛА 5: БРОЈ НА ПОЧНАТИ ПОСТАПКИ ЗА МЕДИЈАЦИЈА И ПОСТИГНАТИ СПОГОДБИ ПО ГОДИНИ (ЗАКЛУЧНО СО 30.04.2018 ГОДИНА)

ГОДИНА	БРОЈ НА ПОЧНАТИ ПОСТАПКИ ЗА МЕДИЈАЦИЈА	БРОЈ НА ПОСТИГНАТИ СПОГОДБИ
2016	64	26
2017	109	88
2018*	57	50

ИЗВОР: Податоци добиени од Министерство за правда¹⁸

Податоците покажуваат тренд на зголемување на бројот на поведени и постигнати спогодби во постапка за медијација, што е последица на измените на Законот за парнична постапка од 2015 година со кои во одредени случаи се предвидува задолжителна медијација пред поведување спор. Во стопанските спорови за парично побарување, чијашто вредност не надминува 1.000.000 денари, а по кои постапката се поведува со тужба пред суд, странките се должни, пред поднесувањето на тужбата, да се обидат спорот да го решат по пат на медијација. Имено, овие одредби стапија во сила од почетокот на 2016 година и токму тоа влијае на зголемување на бројот на почнати постапки за медијација во секоја следна година. Впечатливо е и зголемувањето на бројот на постигнати спогодби во однос на почнатите, па во 2016 година процентот на успешни постапки изнесува 40% од почнатите, за разлика од 2017 година, кога се зголемува на 80%, а во првите четири месеци во 2018 година достигнува и 87% успешни спогодби во однос на почнатите. Податоците се индикација дека медијацијата постепено се препознава како можен начин на решавање на споровите, иако Законот предвидува задолжителна медијација само во стопански спорови, односно спорови помеѓу правни лица. За физичките лица, можноста алтернативно да го решат спорот е оставено на нивна диспозиција.

Трендот на зголемен број на почнати постапки пред медијатори и постигнати спогодби е видлив и во анализата на Здружението на млади правници на Република Македонија, каде што повторно извор за истиот период е Министерството за правда, но презентирани се различни податоци од оние што ги добивме за потребите на оваа анализа. Во текот на 2016 година, од 142 заведени предмети во регистарот што го води ова министерство, 22 биле неуспешни, а другите завршиле со склучување спогодба. Додека, пак, во 2017 година, од 183 заведени предмети во регистарот,

18 Република Македонија, Министерство за правда. Известување бр. 19-2746/2 од 17.05.2018 година.

постигнати се 115 успешни спогодби, што е 62,8 проценти од вкупниот број заведени предмети.¹⁹ Разликата во податоците за почнати и завршени постапки за медијација евидентирани во Министерството за правда и бројот на запишани предмети во поединечните регистри на медијаторите е посочена и во Стратегијата за реформа на правосудниот сектор во Република Македонија 2017-2022 година.²⁰

Со Законот за мирно решавање на работните спорови се регулираат начинот и постапката за мирно решавање на колективните работни спорови преку помирување и одделни индивидуални работни спорови по повод откажување договор за вработување и неисплата на плата преку арбитража.²¹ Другите индивидуални спорови од работен однос граѓаните имаат можност да ги решаваат во постапка за медијација. Министерството за труд и социјална политика го води Регистарот на помирувачи и арбитри, а според добиениот податок, во Република Македонија вкупно се запишани 59 лиценцирани помирувачи и арбитри. Ова министерство е, исто така, одговорно за целокупната стручно-административна поддршка и управување со механизмот на мирно решавање на работните спорови.

ТАБЕЛА 6: БРОЈ НА ПОДНЕСЕНИ ПРЕДЛОЗИ И СПРОВЕДЕНИ ПОСТАПКИ ЗА МИРНО РЕШАВАЊЕ СПОР ПО ГОДИНИ

ГОДИНА	ПОДНЕСЕНИ ПРЕДЛОЗИ ЗА МИРНО РЕШАВАЊЕ СПОР	СПРОВЕДЕНИ ПОСТАПКИ ЗА МИРНО РЕШАВАЊЕ СПОР
2012-2015*	/	/
2016	6	4
2017	4	3

ИЗВОР: Податоци добиени од Министерство за труд и социјална политика²²

19 Коцевски Г., Црвенковска С., Применливоста на механизмите за алтернативно решавање спорови во обезбедувањето пристап до правда во Република Македонија, Скопје, 2018, стр. 12.

20 Влада на Република Македонија, Стратегија за реформа на правосудниот сектор во Република Македонија 2017-2022 година, стр. 30.

21 „Службен весник на Република Македонија“, бр. 87/2007; 27/2014; 102/2014; 30/2016. Закон за мирно решавање на работните спорови, член 1, 3 и 4.

22 Република Македонија, Министерство за труд социјална политика. Барање за пристап до информации од јавен карактер, бр. 14-5610/3 од 22.08.2018 година. Од Министерството за труд и социјална политика беа побарани податоци за периодот 2012-2017, но добиени се податоци само за периодот 2013-2017 година.

За споредба, од почетокот на 2015 година досега, само пред Основниот суд Скопје 2 се почнати над 7.000 работни спорови, а тоа е показател за застапеноста на ова правно прашање како предмет во судска постапка.²³ Податоците ја илустрираат ниската свесност и знаење кај граѓаните да ги користат алтернативните начини на разрешување на споровите, но и недостаток на промоција на овие механизми како брз и ефикасен начин на решавање на споровите. Стратегијата за реформа во правосудството ја нагласува и потребата од појаснување на законската рамка со цел подобрување на примената на овие механизми.²⁴

Недостигаат податоци за бројот на предмети во кои граѓаните можеле да спроведат медијација пред да почнат судска постапка, ниту, пак, податок за бројот на предмети во кои медијацијата е задолжителна пред почнување на судската постапка, а во кои спорот бил успешно решен преку медијација.

Генералниот заклучок е дека алтернативните механизми за решавање на споровите сè уште не се препознаени како можност за подобрување на пристапот до правдата, особено на маргинализираните заедници. Фактот што во најголем дел од споровите не постои обврска за спроведување медијација придонесува граѓаните единствено своите права да ги остваруваат преку судовите. Исто така, недостатокот на промоција и знаење за предностите од механизмите за алтернативно решавање на споровите влијае врз ниската бројка на решени спорови надвор од судската постапка.

Затоа, потребно е поголема промоција на алтернативните механизми за решавање спорови и придобивките од користењето на неформалните начини на решавање на правните проблеми на граѓаните. Проширувањето на законските основи за задолжителна медијација за физичките лица и градењето на капацитетите на медијаторите за решавање на различни видови спорови што ги засегаат граѓаните значително може да го подобри пристапот до правда, особено на маргинализираните заедници.

23 Коцевски Г., Црвенковска С., Применливоста на механизмите за алтернативно решавање спорови во обезбедувањето пристап до правда во Република Македонија, Скопје, 2018, стр. 18.

24 Влада на Република Македонија, Стратегија за реформа на правосудниот сектор во Република Македонија 2017-2022 година, стр. 30.

1.3 ПЕРЦЕПЦИЈА ЗА ПРАВИЧНОСТ НА ПОСТАПКИТЕ

Перцепцијата за (не)правичноста на постапката за решавање на правен проблем на граѓаните е еден од критериумите за оценка на пристапот до правда и имплементација на потцелта 16.3. Пристапот до правда значи дека граѓаните можат да ги користат институциите за да ги решат своите правни проблеми. Оттука, институциите треба да функционираат ефикасно за да обезбедат правично решавање на проблемите.

Имајќи предвид дека исходот на формалните постапки е победа за едната страна и загуба за другата страна, потребна е анализа на повеќе елементи што ќе ја дадат пошироката слика за правичноста на постапката, а не единствено субјективното чувство на задоволство од исходот на постапката на инволвираните страни. Мерењето на правичноста на постапките, независно дали станува збор за формални или алтернативни, може да се направи преку повеќе параметри. Истражување меѓу граѓаните е еден од начините за прибирање информации за правичноста на постапките за решавање на спорите, но постојат и други елементи што треба да бидат предмет на анализа, на пример, анализа на законите и постапувањето на институциите; анализи од граѓанските организации за функционирањето на формалните и алтернативните механизми за решавање на спорите; интервјуа и фокус-групи со судии и други органи што носат одлуки.

Правилното утврдување на фактичката состојба преку презентирани докази е клучно за судијата или за оној што одлучува да го реши случајот правилно. Оттука, граѓаните треба да имаат можност ефикасно да го презентираат случајот, да ги презентираат своите аргументи, факти, да повикаат сведоци и да предложат други докази. Повикувањето и обезбедувањето сведоци во постапката е значаен аспект за утврдување на фактичката состојба во конкретен случај, па затоа треба да се анализира дали постои систем што ќе го гарантира присуството на сведокот во постапката; но исто така и начинот на кој се гарантира безбедноста на сведоците. Процесните закони (Законот за парнична постапка и Законот за кривична постапка) предвидуваат задолжително присуство на сведок кој е уредно повикан со покана од страна на судот, а доколку сведокот не дојде, а изостанокот не го оправда, судот може да нареди сведокот присилно да се доведе и да го казни со парична казна. Во практиката, судиите речиси и да не ја користат оваа мерка, па според мониторинг

на судења во седум судови низ Република Македонија во седум месеци во текот на 2016 година изречена е само една мерка – присилно доведување сведок, иако отсуството на сведок е честа причина за одлагање на расправите.²⁵

Понатаму, институциите се должни да обезбедат комуникација со странките на јазик што го разбираат. Законските одредби во процесните закони наметнуваат задолжителна поука на странките од страна на судот за нивното право да користат преведувач или толкувач, доколку не го разбираат јазикот на кој се води постапката. Имено, според Законот за парнична постапка одбивањето на судот да обезбеди толкувач претставува суштествена повреда на постапката и основа да се побива одлуката пред повисок суд. Од податоците презентирани погоре произлегува дека судовите не водат статистика за бројот на постапки во кои биле ангажирани преведувачи или толкувачи, а мал е бројот на достапни анализи од граѓанските организации за степенот на примена на овие одредби од Законот. Исто така, не може да се добие податок колку од првостепените пресуди се укинати поради суштествена повреда во постапката поради одбивање на барање за преведувач или толкувач. Според резултатите од истражување, помеѓу 498 граѓани кои имале искуство со судска постапка, само четвртина (25%) го разбрале поучувањето на судот во однос на правата во текот на постапката (во кое спаѓа и правото на преведувач или толкувач), 44% изјавиле дека судијата само ги наброил правата без објаснување, додека 31% изјавиле дека правата на учесниците во постапката не биле објаснети на разбирлив начин.²⁶

Непристрасното постапување на судиите е клучно за обезбедување правичност на постапките. Процесните закони даваат можност за изземање на судиите, доколку постојат околности што можат да ја нарушат пристрасноста во конкретниот случај. Перцепцијата за правичноста на постапките пред судовите е резултат на дејствувањето на судовите и судиите како поединци и правно-политичкиот, социјалниот и економскиот контекст во кој функционираат судовите. Начинот на кој се именуваат и се разрешуваат судиите влијае на перцепцијата на граѓаните кон правосудниот систем и функционирањето на судовите. Оттука, неопходно е постоење на законски механизми и практики со кои ќе се гарантира ослободеност на судиите од политич-

25 Коалиција „Сите за правично судење“ – Скопје. Анализа на податоците од набљудуваните судски постапки во 2016 година, декември 2016 година, стр. 6 и 21.

26 Коалиција на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“. Фер е кога е фер за сите, 2018 година.

ки и партиски притисоци, но и од произволно разрешување поради донесена одлука и постапување, доколку тоа не е резултат на нестручност или корупција. Република Македонија, според индексот на корупција за 2018 година, е на 93 место на листата од 180 земји, што ја става во категоријата на земји со висока стапка на корупција.²⁷ Според глобалниот барометар за корупција, во Македонија 12% од домаќинствата платиле поткуп, за да добијат некоја од основните услуги. Во услови кога е општествено прифатливо да се плати поткуп, а владата не прави значајни чекори за справување со корупцијата,²⁸ очекувано е граѓаните да немаат доверба и во правосудните органи. Во истражувањето за фер и правично судење споменато погоре, 71% од испитаниците сметаат дека судовите не ги третираат сите учесници во постапката еднакво, а само 3% сметаат дека судиите го почитуваат начелото на објективност и непристрасност во вршењето на својата работа.²⁹ Истото истражување покажува високи 93% недоверба во судскиот систем во Република Македонија.

Донесувањето одлука од страна на суд или друг орган што одлучува треба да резултира со образложение. Имено, процесните закони во Македонија предвидуваат дека образложението е составен елемент на секоја одлука донесена од која било институција. Добро образложение на одлука треба да ги информира засегнатите страни за фактите на случајот; објаснување врз што е базирана одлуката; врз кој закон е донесен и каква е крајната одлука. Квалитетот на образложението влијае на перцепцијата на странките дали одлуката е базирана на релевантните факти и важечките закони или, пак, станува збор за пристрасна и несоодветна одлука. Во случај на незадоволство од одлуката, процесните закони даваат можност да се поднесе жалба и одлуката на првостепените органи да се разгледа од повисока инстанција, што влијае на перцепцијата за правичност на постапките.

Од достапните извори на спроведените истражувања од граѓанските организации произлегува дека испитаниците најчесто не се задоволни со исходот на постапките, што не е доволно да се мери правичноста на постапката. Два од пет испитаници биле незадоволни со исходот, а петтина многу незадоволни. Ова значи дека три од пет испитаници не се задоволни со исходот, и покрај тоа што активно се обиделе да

27 <https://www.transparency.org/cpi2018>.

28 https://www.transparency.org/whatwedo/publication/people_and_corruption_europe_and_central_asia_2016.

29 Коалиција на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“. Фер е кога е фер за сите, 2018 година. Достапно на: <https://bit.ly/2UEd4Mr>.

го решат проблемот.³⁰ Задоволството од текот на постапката и перцепцијата за нејзината правичност е врзано со исходот за спротивната страна. Така, на прашањето дали сметаат дека исходот бил правичен за сите засегнати страни, повеќе од две третини од испитаниците сметаат дека исходот не бил фер.³¹ Перцепцијата на неправичност има влијание врз мотивираноста на граѓаните да преземаат дејства за решавање на нивните правни проблеми и доверба во институциите, што е еден од клучните фактори за пристап до правдата. Негативните ставови и ниската доверба во правосудниот систем кај маргинализираните заедници најчесто се изградени врз основа на лични искуства, бидејќи повеќе од третина од сексуалните работници и над три четвртини од луѓето кои инјектираат дроги некогаш во животот биле дел од судски постапки во својство на обвинета или тужена странка или во постапката се појавиле како жртви.³²

Со цел да се потенцира растечката важност за развој на квалитетни политики што се однесуваат на судовите и на правосудството воопшто, Комисијата за ефикасност на правдата при Советот на Европа создаде посебна работна група и усвои листа на прашања за промоција на квалитетот на правдата и на судовите што ќе служат како алатка на судовите да го мерат квалитетот на своето работење³³. Според прашалникот на Комисијата, довербата на граѓаните во судскиот систем се мери и преку достапноста на систем за компензација во случај на предолго траење на постапките, неизвршување на судска одлука, противправно приведување, погрешна осуда и други случаи во кои може да се добие надоместок на штета. Република Македонија известила дека во 2016 година биле поднесени вкупно 549 барања за компензација по некој од основите, од кои 490 за долго траење на постапките.

Врховниот суд одлучува по барање за повреда на правото на судење во разумен рок, во прв и втор степен, во постапка утврдена со закон пред судовите во Република Македонија, во согласност со правилата и принципите утврдени со Европската конвенција за човекови права и основни слободи и тргнувајќи од судската практика на Европскиот суд за човекови права.

30 Фондација Отворено општество - Македонија, Правните потреби и патот до правдата во Република Македонија, Скопје, 2013, стр. 21.

31 Idem, стр. 22.

32 Цековски И., Димитриевски В. Правни потреби и пристап до правда на луѓето кои инјектираат дроги и сексуалните работници, Скопје, 2017, стр. 121.

33 Council of Europe. European judicial systems Efficiency and quality of justice, 2018 стр.222. Достапно на: <https://rm.coe.int/rapport-avec-couv-18-09-2018-en/16808def9c>.

ТАБЕЛА 7: БРОЈ НА ПРЕДМЕТИ ЗА СУДЕЊЕ ВО РАЗУМЕН РОК РАЗГЛЕДАНИ ПРЕД ВРХОВНИОТ СУД ПО ГОДИНИ

ГОДИНА	ПРЕДМЕТИ ЗА СУДЕЊЕ ВО РАЗУМЕН РОК
2014	733
2015	801
2016	818

ИЗВОР: Годишни извештаи за работата на Врховниот суд на Република Македонија

Податоците достапни во годишните извештаи на Врховниот суд на Република Македонија, поточно за 2016 година, покажува приближно 40% поголем број предмети од бројот на предмети известени до Советот на Европа.

Дополнително, според податоците од овој извештај наведен е и бројот на претставки што граѓаните ги доставиле до Министерството за правда. До ова министерство во 2016 година биле поднесени 296 претставки од граѓани. Имено, во согласност со Законот за судови „За испитување на претставките и поплаките на граѓаните за работата на судовите, што се однесуваат на одолжување на судската постапка министерот за правда формира комисија составена од два претставника од Министерството за правда и еден претставник определен од Врховниот суд на Република Македонија, за што изготвува извештај. Извештајот го изготвува комисијата и го доставува до Министерството за правда во рок од 30 дена од денот на приемот на претставката или поплаката, а Министерството за правда најдоцна во рок од три дена од приемот на извештајот го доставува до Судскиот совет на Република Македонија.»

Незадоволството на граѓаните во однос на решавањето на одреден правен проблем се мери и преку тоа колку претставки поднеле граѓаните до народниот правобранител. Народниот правобранител има надлежност да презема дејства и мерки за заштита на граѓаните од неоправдано одолжување на судските постапки, почитување на принципот за судење во разумен рок и несовесно и неодговорно вршење на работите на судските служби, не повредувајќи ги принципите на самостојност и независност на судската власт.³⁴

³⁴ „Службен весник на Република Македонија“, бр. 60/2003; 143/2008; 114/2009; 181/2016; 189/2016; 35/2018. Закон за народен правобранител, член 12.

Мерењето на правичноста на постапките е комплексно прашање, чиешто утврдување бара анализа на повеќе аспекти од значење за пристапот до правдата. Она што е достапно како податок е дека не постои редовно и систематизирано мерење на довербата на граѓаните во судскиот систем и степенот на задоволство од добиените услуги во правосудниот систем, а повремено се спроведуваат процени за задоволството на судиите, обвинителите, адвокатите и странките во постапка.³⁵ Сепак, не се достапни анализи од овие процени за да може да се мери довербата и задоволството на граѓаните од услугите во правосудниот систем.

Поради ова, потребно е систематизирано прибирање податоци по повеќе параметри и спроведување анализи помеѓу граѓаните и институциите во одредени интервали за мерење на перцепцијата на правичноста на постапките.

ИНДИКАТОР 2

БРОЈ НА ПРИТВОРЕНИ ЛИЦА КОИ СЕ УШТЕ НЕ СЕ ОСУДЕНИ

Овој индикатор има цел да направи процена на функционирањето и ефикасноста на правосудниот систем во Република Македонија. Определувањето мерка притвор пред судење е ограничено со принципот на пресумпција на невиност и со правото на слобода и сигурност на личноста. Врз основа на начелото на пресумпција на невиност, невин е секој сè додека со правосилна пресуда не е прогласен за виновен. Оттука, потребна е внимателна анализа на бројот на луѓето што се лишени од слобода без правосилна пресуда.

³⁵ Council of Europe. European judicial systems Efficiency and quality of justice, Evaluation of the judicial system (32016-2018 cycle) The former Yugoslav Republic of Macedonia 29/08/2018. Достапно на: <https://rm.coe.int/macedonia/16808d027c>.

Во годишните извештаи на Управата за извршување санкции содржани се податоци за бројот на притворени лица разделени по пол и возраст (малолетни/полнолетни). Достапен е податок и за должината на притворот разделени по различни периоди, односно до 30 дена до број на притвори во траење подолго од 150 дена. Овие извештаи даваат податок и за вкупната затворска популација во квартали во текот на година, па може да се извлече процент на луѓе во притвор во однос на вкупната затворска популација за секој квартал.

Податоците за бројот на затворската популација и бројот на притворени лица е достапен во годишните извештаи на Управата за извршување санкции, а за периодот 2012-2016 презентирани се во Табела 8.

ТАБЕЛА 8: БРОЈ НА ЗАТВОРЕНИЦИ И БРОЈ НА ПРИТВОРЕНИ ЛИЦА ПО ГОДИНИ

ГОДИНА	БРОЈ НА ЗАТВОРЕНИЦИ	БРОЈ НА ПРИТВОРЕНИ ЛИЦА		
		31.04.	31.08.	31.12.
2012	2188	406	384	377
2013	2462	389	451	418
2014	3016	499	432	400
2015	3087	371	357	318
2016	2968	281	257	254

ИЗВОР: Годишни извештаи на Управата за извршување санкции

Во извештајот за 2016 година на Управата за извршување санкции податоците за лицата во притвор дополнети се и со податок за кои кривични дела се обвинети овие луѓе. Доминираат притворените за кривични дела против здравјето, кривични дела против имотот и кривични дела против државата.

Според публикациите на Државниот завод за статистика на годишно ниво се презентирани бројот на притворени лица со должина на траење на мерката притвор.

ТАБЕЛА 9: БРОЈ НА ПРИЈАВЕНИ И ПРИТВОРЕНИ ЛИЦА
СПОРЕД ДОЛЖИНАТА НА ТРАЕЊЕ НА ПРИТВОРОТ И ПО ГОДИНИ

ГОДИНА	БРОЈ НА ПРИЈАВЕНИ И ПРИТВОРЕНИ ЛИЦА						
	До 3 дена	3-15 дена	Над 15 дена	1-2 месеци	2-3 месеци	Над 3 месеци	Над 6 месеци
2012	2	29	172	89	219	31	
2013	5	84	186	45	117	63	
2014	8	44	58	38	80	26	
2015	8	45	56	128	17	21	
2016	4	16	50	41	63	45	

ИЗВОР: Сторители на кривични дела на Државниот завод за статистика

ТАБЕЛА 10: БРОЈ НА ОБВИНЕТИ И ПРИТВОРЕНИ ЛИЦА
СПОРЕД ДОЛЖИНАТА НА ТРАЕЊЕ НА ПРИТВОРОТ И ПО ГОДИНИ

ГОДИНА	БРОЈ НА ПРИЈАВЕНИ И ПРИТВОРЕНИ ЛИЦА						
	До 3 дена	3-15 дена	Над 15 дена	1-2 месеци	2-3 месеци	Над 3 месеци	Над 6 месеци
2012	11	45	73	56	30	52	156
2013	1	27	72	53	45	69	137
2014	7	83	84	59	66	90	218
2015	16	41	85	53	36	71	143
2016	12	69	63	27	36	32	110

ИЗВОР: Сторители на кривични дела на Државниот завод за статистика

За разлика од збирните податоци за бројот на лицата на кои им е изречен притвор достапни во годишните извештаи на Управата за извршување санкции, Државниот завод за статистика има податоци за бројот на притворени лица во различни фази на кривичната постапка, односно број на пријавени и притворени и број на обвинети и притворени.

Според статистиката на Советот на Европа за пеналниот систем, каде што свои податоци доставиле и властите од Република Македонија, на први септември 2015 година имало шест жени во притвор или 5,4% од вкупната затворска популација на жени, и 360 мажи, што е 10,6% од вкупната машка затворска популација.³⁶

Од приложените податоци процентот на притворени лица во однос на вкупната затворска популација по години и квартали во текот на годината варира од 10 до 20%. Според статистиката на Советот на Европа за пеналниот систем, просекот на притворени лица во однос на вкупната затворска популација измерен на први септември 2015 година изнесува 25% за притворени мажи и 27,4% за притворени жени, за машки деца во притвор просекот е 0,5% од вкупна популација на машки деца во затвор, а за женски деца просекот е 0,6%.³⁷

Во однос на должината на притворот видлива е практиката на примена на подолги притвори, особено на луѓето за кои е подигната кривична постапка, што влијае и на вкупниот број на притворени лица во однос на вкупната затворска популација.

Во случај на неосновано притворање, граѓаните можат да поднесат тужба за надоместок на штета за времето поминато во притвор. Според анализа на Здружението за заштита и унапредување на човековите слободи и права „Сведок“ во периодот 2007-2016 година се донесени 74 пресуди за надоместок на штета поради неосновано притворање, донесени од страна на судови во Македонија.³⁸

Недостига податок за бројот на притворени лица кои се во притвор подолго од 12 месеци, а сè уште немаат правосилна пресуда. Недостигаат податоци за структурата на луѓето кои се во притвор разделени по пол, возраст, регион од каде доаѓаат и од која општествена група. Единствено достапен е податокот за малолетни и полнолетни притворени лица без дополнителни информации за старосната структура на полнолетните притвореници. Со оглед на тоа што не е достапна инфор-

36 Council of Europe, Annual Penal Statistic SPACE I – Prison Population Survey 2015, 2016.

37 Idem.

38 Здружение за заштита и унапредување на човековите слободи и права „Сведок“. Анализа на правните и буџетските импликации на неоснованото притворање, 2017 година. <https://www.akademik.mk/neosnovano-pritvorenite-gragani-poradi-birokratskite-protseduri-i-maliot-nadomest-za-shteta-retko-se-ohrabruvaat-da-ja-tuzhat-drzhavata/>.

мација за точната должина на притворот, особено за должината на притворите подолги од шест месеци, не може да се извлече просек за должината на траењето на притворите.

Поради ова, потребно е да се воведат систем на подетална евиденција на должината на притворите и структурата на притворените лица, за да се добие појасна слика за политиката на користење на притворот како мерка за обезбедување, наспроти должината на кривичните постапки додека притворените лица чекаат судење. Исто така, потребно е да се воспостави евиденција на неоправдано притворени лица кои поминале време во притвор, но не биле правосилно осудени. Од досегашните податоци, овој податок е достапен само преку поднесените тужби за надоместок на штета поради неосновано притворање.

ИНДИКАТОР 3

ПРОЦЕНТ НА КРИВИЧНИ ПРЕДМЕТИ ВО КОИ ОБВИНЕТИТЕ НЕМААТ ПРАВЕН ИЛИ ДРУГ ЗАСТАПНИК НА СУД

Законот за кривичната постапка ја уредува задолжителната одбрана со бранител во случаите кога се работи за обвинет кој поради попреченост или други околности не е во можност сам да се брани или кривично се гони за дело за кое е пропишана доживотна казна затвор. Во овие случаи Законот бара задолжителен бранител уште при првото испитување. Задолжителен бранител е одреден и за притворените лица додека трае притворот, лица кои се судат во отсуство, лица кои се гонат за кривични дела за кои е предвидена казна затвор од десет години и потешка во време на доставување на обвинителниот акт. Законот предвидува дека доколку обвинетиот во случаите на задолжителна одбрана не си обезбеди бранител сам, тоа ќе го стори претседателот на судот по службена должност и притоа бранителот ќе се постави за понатамошниот тек на кривичната постапка, до правосилност на пресудата.

Законот, исто така, предвидува дека доколку не се остварени условите за задолжителна одбрана, обвинетиот кој е сиромашен и не може сам да ги расчисти трошоците на одбраната има право да поднесе барање за да му се овозможи бранител на товар на буџетот на Република Македонија. Притоа, ќе се процени дали поставувањето бранител е потребно за да се пресретнат интересите на правдата, а особено ќе се има предвид тежината на кривичното дело и сложеноста на случајот. Во овие случаи по барањето на обвинетиот одлучува судијата на претходна постапка или претседателот на советот, а бранителот го назначува претседателот на судот.

Од друга страна, правото на бранител го има секое лице осомничено или обвинето за кое било кривично дело, па така уживањето на ова право не смее да зависи од имотната состојба на граѓанинот без разлика дали се исполнети условите за задолжителна одбрана. Имајќи предвид дека третина од граѓаните во Република Македонија се сиромашни и според тоа тешко би можеле да ги расчистат трошоците на одбраната, неовозможувањето на правото на одбрана на сиромашни може да значи масовно попречување на правото на фер судење и ограничување на пристапот до правда.

Со цел **ПОДЕТАЛНА АНАЛИЗА НА ПРИСТАПОТ ДО ПРАВДА НА ГРАЃАНИТЕ ВО КРИВИЧНО-ПРАВНИТЕ ПОСТАПКИ, ОД ОСНОВЕН СУД СКОПЈЕ 1 БЕШЕ ПОБАРАНО ДА НИ БИДАТ ОБЕЗБЕДЕНИ ПОДАТОЦИ ЗА БРОЈОТ НА БРАНИТЕЛИ АНГАЖИРАНИ ПО СЛУЖБЕНА ДОЛЖНОСТ ПОСТАВЕНИ ОД СТРАНА НА ПРЕТСЕДАТЕЛОТ НА СУДОТ ВО ПЕРИОДОТ 2012-2017** година и колку од поставените адвокати биле жени, односно мажи. Законот за кривичната постапка предвидува во кои фази, кои категории обвинети имаат право на задолжителна одбрана. Имено, уште при првото испитување право на задолжителна одбрана имаа обвинетите кои се неми, глуви или неспособни самите успешно да се бранат или доколку против нив се води кривична постапка за кривично дело за кое во Законот е предвидена казна доживотен затвор. Во другите ситуации, Законот за кривична постапка ја прецизира фазата од постапката од кога обвинетиот задолжително треба да има одбрана, независно на својата материјална положба. Така, на пример, доколку е одредена мерка притвор, обвинетиот мора да има бранител за време на траењето на притворот; кога ќе биде доставен обвинителниот акт за кривично дело за кое е предвидена казна затвор од десет години или потешка казна; од донесувањето решение за судење во отсуство за обвинетиот кому му се суди во отсуство; и во текот на постапката за преговарање и спогодување на вината, обви-

нетиот задолжително треба да има бранител. Доколку во овие ситуации обвинетиот самиот не ангажира бранител, судот му назначува бранител по службена должност.

И покрај тоа што решението за назначување бранител по службена должност го потпишува претседателот на судот, а трошоците за бранителот се покриваат од Буџетот на Република Македонија, Основниот суд Скопје 1 не достави податок во колку случаи претседателот на судот поставил бранители по службена должност разделени по години. Според извор од друго истражување спроведено во текот на 2015 година, Основниот суд Скопје 1 во 2013 година достави јавен повик до сите адвокати со седиште во Скопје регистрирани во Адвокатската комора на Република Македонија да поднесат барање да бидат поставени како бранители по службена должност. Листата на адвокати по службена должност се води при судот и се ажурира редовно. Надоместокот на бранителите по службена должност го определува судот со посебно решение, а при пресметката судот ја зема предвид Адвокатската тарифа утврдена од АКРМ и тежината на кривичното дело.³⁹ Ваквиот произволен начин на надоместок на адвокатите спротивно на тарифата може да влијае на мотивираноста на бранителот да се ангажира во постапката што директно го засега правото на квалитетна одбрана. Постојната практика е оптоварена со недостаток на јасни правила за назначување бранители по службена должност, сериозен недостаток на капацитет и посветеност кај адвокатите. Неуедначената практика кај судовите за ова прашање создава корупција и ги разјадува системот, а практична последица на ова е загрозување на правото на правично судење.⁴⁰

Поретка можност обвинетите бесплатно да добијат бранител по службена должност е во случаите кога не се исполнети условите за задолжителна одбрана. Доколку обвинетиот, според својата имотна состојба, не може да ги поднесе трошоците на одбраната, а постоење бранител во постапката е во интерес на правдата, особено ако станува збор за покомплексен случај за потешко кривично дело, може да поднесе барање судот да му назначи бесплатен бранител на товар на Буџетот на Република Македонија. Затоа, за потребите на оваа анализа беше побаран податок за бројот на обвинети кои го искористиле правото – одбрана на сиромашни во периодот 2012-2017, односно колку обвинети поднеле барање за бесплатен бранител и на колку од нив им е одобрена одбрана на сиромашни и колку од луѓето кои побарале и го

39 Калајџиев Г., Стојановски В., Божиновски А. Анализа за зајакнување на можностите за задолжителна одбрана во кривичната постапка, 2015, стр. 8.

40 Idem, стр. 25.

оствариле ова право се жени или мажи. Во однос на критериумите за доделување бранител за сиромашни, Законот за кривична постапка ја внесе фразата „интерес на правдата“, за што не постои јасна дефиниција што значи тоа во практиката. Според Европскиот суд за човекови права, покрај сиромаштијата, сериозноста на престапот и строгоста на предвидената казна се критериумите при оценката, односно треба да се имаат предвид максималната можна казна и реално очекуваната санкција во конкретниот случај.⁴¹ Понатаму, комплексноста на конкретност на фактичките и на правните прашања, поради кои може да се очекува дека обвинетиот нема да може успешно да се брани без бранител.⁴²

Според одговорот на претседателот на Основен суд Скопје 1, судот не води податоци за бројот на бранители ангажирани со цел остварување на правото на одбрана на сиромашни. Отсуството на овој податок може да укажува на недостаток на информација кај обвинетите да го бараат ова право и отсуството на практика на судот да одобрува барање за одбрана на сиромашни обвинети. Единствен извор што укажува на расположливост на податоци за овој индикатор на национално ниво за 2016 година е извештајот на Советот на Европа за ефикасност на судството, според кој судовите обезбедиле одбрана во 1.306 кривични постапки во кои е предвидена задолжителна одбрана, а во 21 кривична постапка судот обезбедил одбрана во случаи кога обвинетите немале доволно средства да обезбедат ефикасна одбрана (сиромашко право).⁴³ Според прибраните податоци од здруженијата на граѓани што обезбедуваат бесплатна правна помош, правна и параправна помош, во периодот 2012-2016 година ниту еднаш во рамките на услугите што ги обезбедиле тие за своите клиенти не е побарано ангажирање бранител со цел остварување на правото на одбрана на сиромашни.

Според податоците на Хелсиншкиот комитет за човекови права⁴⁴ најголем број случаи на назначување бранител по службена должност се однесуваат на одбрана на

41 Quaranta v. Switzerland, Series A, no. 205, 1991.

42 Фондација Отворено општество - Македонија, Ефективна одбрана во кривичните постапки во Република Македонија, Скопје, 2014, стр. 52.

43 Council of Europe. European judicial systems Efficiency and quality of justice, 2018. Достапно на: <https://rm.coe.int/rapport-avec-couv-18-09-2018-en/16808def9c>.

44 Подобрување на заштитата на правата на обвинетите во Македонија, Документ за јавна политики (Драган Поповиќ, Гордан Калајџиев и Воислав Стојановски). Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија, 2016.

малолетници или за тешки кривични дела, односно во случаите кога се исполнети законските услови за задолжителна одбрана. Од друга страна, случаите на користење адвокат на товар на буџетот на Република Македонија поради сиромаштија речиси и да не се сретнуваат во практиката, што само по себе е проблематично, имајќи го предвид процентот на сиромашно население. Една од причините за слабото користење на правото на одбрана на сиромашни, според Хелсиншкиот комитет, е и фактот што обвинетите не се информираат за ова право, ниту, пак, за правото на бранител по службена должност во случаите на задолжителна одбрана, со цел граѓаните кои се во лоша имотна состојба да не плаќаат за бранител кој им следува согласно Законот. Треба да се има предвид дека посиромашните граѓани се генерално помалку свесни за своите права, па користењето на правото на одбрана на сиромашни без притоа да бидат соодветно информирани за ова право може да остане на ниво на законска одредба, без практично значење.

Граѓанските организации што нудат правна помош, бесплатна правна помош или парправна помош беа прашани за бројот на поднесени и одобрени барања за бранител на сиромашни обвинети лица, но ниту една организација не пријави поднесување на вакво барање. Притоа, треба да се земе предвид дека не работат сите граѓански организации на предмети од областа на кривичното право, односно не нудат застапување на осомничени или обвинети лица. Сепак, од добиените податоци може да се заклучи дека граѓанските организации или не водат евиденција за тоа или, пак, не го користат ова право, што може да се должи на фактот што граѓанските организации за корисниците кои ги застапуваат најчесто имаат обезбедено буџет за застапување или работат согласно Законот за бесплатна правна помош. Доколку на ова се надоврзат проблемите со адвокатите назначени по службена должност, што се критикувани за недоволна посветеност и грижа за интересите на странките, малку е веројатно дека граѓанските организации за своите корисници ќе го искористат правото на одбрана на сиромашни.

Судовите во Република Македонија не водат статистички податоци за бројот на бранители назначени во случаите на задолжителна одбрана, ниту за бројот на поднесени и одобрени/одбиени барања за назначување бранител на сиромашни, иако и во двата случаи, согласно Законот, бранителите ги назначува претседателот на судот. Поради ова, во Република Македонија не се достапни податоци за бројот на кривични предмети во кои обвинетите немаат правен или друг застапник на суд.

Анализите на граѓанските организации ги мапираат недостатоците на системот за обезбедување бранител на товар на буџетот, но не содржат податоци за бројот на граѓани кои се соочиле со одбивање на барање за бранител или, пак, немале бранител поради други причини.

Судовите треба да водат евиденција за бројот на назначени бранители во случаите на задолжителна одбрана и за бројот на барања за одбрана на сиромашни, бројот на одобрени и одбиени барања, како и за родовата и етничката структура на обвинетите. Исто така, судовите треба да водат евиденција и за бројот на обвинети кои немале бранител за случаите кога не биле исполнети условите за задолжителна одбрана и немало барање за одбрана на сиромашни. Со цел континуирано и навремено прибирање на овие податоци од страна на сите судови потребно е да се надгради системот АКМИС, но и јавно да се објавуваат овие податоци во месечните, кварталните или годишните извештаи на одделните судови.

ИНДИКАТОР 4

” НЕЗАДОВОЛЕНА ПОТРЕБА ЗА ПРАВНА ПОМОШ МЕЃУ НАСЕЛЕНИЕТО ВО НАЈСИРОМАШНИОТ КВИНТИЛ ВО НАЦИОНАЛНАТА ПОТРОШУВАЧКА ВО ИЗМИНАТИТЕ 12 МЕСЕЦИ, КАТЕГОРИЗИРАНИ ПО ПОЛ И ВОЗРАСНА ГРУПА

Незадоволената потреба за правна помош може да се дефинира како непресретнати правни потреби на граѓаните кои имаат правни проблеми, но не се свесни за нив или, пак, се свесни за правниот проблем, но се соочуваат со други бариери што ги спречуваат да преземат дејства за нивно решавање. Незадоволената правна потреба ја сочинува празнината помеѓу искусувањето на правниот проблем или негово

задоволително решавање. За мерење на незадоволената потреба од правна помош, потребно е Министерството за правда и/или Државниот завод за статистика да спроведува редовни истражувања. Мерењето на незадоволените правни потреби е проблематично, особено затоа што квантифицирањето зависи од одредувањето што е тоа што го дефинира или го конституира еден проблем за правен проблем и од друга страна субјективноста на поединецот во проценување на тоа што претставува задоволителен исход на некој проблем. Оттаму, при квантифицирање може да се користи стариот традиционален начин, според кој незадоволен правен проблем е оној што останал нерешен, и покрај тоа што за негово разрешување лицето добило правна помош и иницирало постапка. Затоа што не постои унифицирана методологија предложена од Обединетите нации или други регионални или меѓународни организации за човекови права, потребно е Министерството за правда да донесе методологија, согласно насоките на меѓународните тела и граѓанските организации врз чијашто основа ќе спроведува годишни истражувања по однос на ова прашање.

Во моментот не постојат сеопфатни податоци што редовно се прибираат за незадоволената потреба за правна помош на населението во најсиромашниот квинтил во националната потрошувачка, разделени по пол и возраст на национално ниво. Единствено можат да се најдат податоци од анализи и истражувања на граѓански организации, што најчесто се прават еднократно и согласно потребите на граѓанската организација, по методологија утврдена од нејзина страна. Со прикажување на податоците од релевантните истражувања на граѓанските организации ќе дадеме податоци што индиректно даваат слика за незадоволената потреба за правна помош помеѓу најсиромашниот квинтил граѓани.

Истражувањето „Правните потреби и патот до правдата во Република Македонија“⁴⁵, меѓу другото, дава податоци за видовите на правни проблеми на граѓаните споредени со полот, возраста, степенот на образование, статусот на пазарот на трудот, приходите во домаќинството и местото на живеење. Согласно податоците од истражувањето, сите наведени карактеристики имаат влијание на правните проблеми на граѓаните, односно на бројот на правни проблеми со кои се среќаваат граѓаните и на нивниот вид. Во однос на статусот на пазарот на трудот вработените и невработените граѓани речиси еднакво пријавуваат правни проблеми, за разлика од економски неактивното население, вклучително студенти и пензионе-

45 Јана Коруновска Србјанко, Неда Коруновска, Тања Малеска, Фондација Отворено општество – Македонија, 2013, Правните потреби и патот до правдата во Република Македонија.

ри. Од неактивното население (вклучувајќи ги и студентите и пензионерите) 4,40% наидуваат на правни проблеми, споредено со 56% од вработените и невработените лица заедно. Кога сè друго е еднакво, кај вработените испитаници веројатноста да наведат правен проблем е 1,36 пати поголема, а кај невработените 1,65 пати поголема отколку кај економски неактивните. Овие бројки се очекувани, ако се земе предвид дека економски активното население поактивно учествува во сите општествени сфери, а со тоа е и поверојатно дека ќе влезе во правен сообраќај и правен настан. Исто така, постои разлика во пријавувањето на правни проблеми зависно од степенот на образование, па така податоците покажуваат дека граѓаните со високо образование пријавуваат повеќе правни проблеми. Но, секако, не можеме да заклучиме дека високото образование е ризик за повеќе правни проблеми, туку напротив, ниското образование влијае на неможноста да се препознаат правните проблеми и понатаму да се преземат дејства за нивно решавање.

Со цел прикажување податоци барем индиректно релевантни за индикаторот, ќе се одвојат **ПРАВНИТЕ ПРОБЛЕМИ НА ГРАЃАНИТЕ НА КОИ ВЛИЈААТ ПРИХОДИТЕ ВО ДОМАЌИНСТВОТО, ОДНОСНО СЕ ПОВРЗАНИ СО СИРОМАШИЈАТА.** Треба да се земе предвид ограничувањето на ова истражување што се правело преку телефонска анкета, па така граѓаните кои немаат телефон, а тоа се главно најсиромашните граѓани, воопшто не учествувале во него. Согласно податоците од истражувањето се бележи мало влијание на приходот по домаќинство врз појавата на правни проблеми. Имено, споредено со домаќинствата со низок приход (под 10.000 денари месечно по домаќинство), испитаниците од сите други категории приходи навеле помалку проблеми. Тоа особено важи за домаќинствата чијшто месечен приход се движи меѓу 40 и 50 илјади денари, а сепак станува збор за мали разлики. Малото влијание на финансиската состојба врз ранливоста на правните проблеми можеби се должи на тоа што факторот се поништува кога се разгледуваат повеќе различни видови проблеми. Односно, сиромашните и богатите повеќе се разликуваат во видот на правни проблеми со кои се соочуваат отколку со нивната зачестеност. Во однос на проблеми со **ДОМУВАЊЕТО,** приходите во домаќинството влијаат на разликите, при што семејствата кои финансиски стојат подобро од просекот (над 30.000 денари месечно) почесто наведуваат проблеми со паркирањето. Луѓето кои живеат во семејства со ниски приходи (во споредба со оние чијшто приход надминува 50.000 денари) наведуваат повеќе проблеми со добивањето на погрешни или спорни сметки. Од ова можеме и да заклучиме дека проблемите со домувањето со кои се соочуваат богатите се потривијални,

од проблемите на сиромашните. Загрижува фактот што 22,5% од испитаниците одговориле дека не преземале ништо да го решат проблемот поврзан со домување-то поради недостаток на финансиски средства за негово решавање, што директно зборува за незадоволена потреба за правна помош помеѓу сиромашните граѓани. Во однос на ПОТРОШУВАЧКИТЕ ПРОБЛЕМИ, висината на приходите во домаќинството нема влијание, што се должи и на фактот што овие семејства и немаат многу пари за трошење врз чијашто основа би се појавиле и повеќе потрошувачки проблеми, па истражувањето покажува дека помалку образованите и економски неактивните граѓани пријавуваат помалку потрошувачки проблеми. За ПРОБЛЕМИТЕ СО РАБОТА, анализата покажува дека е поверојатно проблеми на работа да имаат испитаниците од семејствата со најниски приходи отколку оние од семејствата со повисоки приходи (над 40.000 денари месечно по домаќинство). Најсиромашните граѓани, за разлика од оние домаќинства со повисоки примања, многу почесто се соочуваат со работење без договор за вработување, несигурни работни места, губење на работно место или закани за него. Дури 43% од испитаниците кои пријавиле проблеми со работата не презеле ништо за нивно решавање, а 72,3% како причина за непријавувањето навеле дека не пријавиле затоа што не веруваат дека некој може да им помогне. Испитаниците од семејствата со ниски приходи и со ниско образование се оние што најчесто ги наведуваат проблемите со добивање на ДРЖАВНА ПОМОШ. Дури 6% од испитаниците од домаќинствата со приход помал од десет илјади денари месечно, т.е. оние на кои им е најмногу потребна, наведуваат проблеми со добивањето на социјалната помош. Исто така, испитаниците од семејствата со најниски приходи почесто ги наведуваат проблемите поврзани со пристапот до социјалната заштита, како и оние поврзани со поддршката за децата. Во однос на проблемите во ОБРАЗОВАНИЕТО, кога станува збор за проблеми со школарината, испитаниците од семејствата со ниски приходи многу почесто наведуваат вакви проблеми, па така додека студентите од домаќинствата со високи приходи (над 50.000 денари) не наведуваат проблеми со школарината, кај испитаниците од семејствата со ниски приходи (под 20.000 денари) тоа го направиле 8%. Неправеден третман од страна на професорите многу почесто пријавуваат студентите од семејства со пониски примања. За ДИСКРИМИНАЦИЈАТА врз основа на род испитаниците со повисоки приходи значително почесто го наведуваат овој проблем, што веројатно се должи на подобро препознавање на овој проблем од страна на попривилегираните граѓани.

Во однос на **РЕАКЦИИТЕ НА ПРАВНИТЕ ПРОБЛЕМИ ИСТРАЖУВАЊЕТО ПОКАЖА ДЕКА ДУРИ 36,1% ОД ГРАЃАНИТЕ НЕ ПРЕЗЕМААТ НИШТО ЗА ДА ГИ РЕШАТ СВОИТЕ ПРАВНИ ПРОБЛЕМИ**, а најсклони на неактивност се токму сиромашните, невработените и младите.

Како заклучок од истражувањето „Правните потреби и патот до правдата во Република Македонија“, поврзан со индикаторот, можеме да наведеме дека помеѓу сиромашните граѓани постои незадоволена потреба за правна помош, особено за правни проблеми што сами по себе произлегуваат од сиромаштијата, односно од пониските приходи, како остварувањето на социјална помош или други форми на државна помош, плаќање школарина и проблеми со сметките за режиските трошоци. Уште позагрижувачки факт во корист на ова тврдење е дека посиромашните граѓани се многу почесто неактивни во решавање на правните проблеми, што пристапот до правда го прави условен од сиромаштијата и алармира за потребата од воспоставување систем што ќе овозможи бесплатна правна помош за овие граѓани.

Покрај веќе презентираното истражување за правните потреби воопшто, одредени граѓански организации, како што е Здружението ХОПС – Опции за здрав живот Скопје, спроведе **ИСТРАЖУВАЊЕ ЗА ПРАВНИТЕ ПОТРЕБИ И ПРИСТАПОТ ДО ПРАВДА ПОМЕЃУ ЛУЃЕТО КОИ ИНЈЕКТИРААТ ДРОГИ (ЛИД) И СЕКСУАЛНИТЕ РАБОТНИЦИ**. Повеќето членови на овие маргинализирани заедници се сиромашни луѓе со ниска економска моќ, што се должи и на стигмата и дискриминација кон нив, од страна на институциите и од страна на општата јавност. Луѓето кои инјектираат дроги и сексуалните работници се третирани како криминалци, штетни за општеството, што дополнително придонесува за маргинализација и сиромаштија, а со тоа и поголем број на правни проблеми. Па, така, споредено со општата популација, овие групи се соочуваат десеткратно повеќе со нетривијални правни проблеми. Па, така, 98,2% од ЛИД и 96,3% од сексуалните работници се соочиле со најмалку еден нетривијален правен проблем за период од три и пол години. Доколку овие податоци ги споредиме со податоците за економската моќ на овие заедници, според кои дури третина од испитаниците немаат никакви лични месечни приходи, а дополнителни 20% живеат со приходи под 6.000 денари, можеме да заклучиме дека помеѓу овие сиромашни граѓани постои поголема непресретната потреба за правна помош.

Податокот што исто така може да ни укаже на незадоволените правни потреби се и податоците од Анализата на трошоците и придобивките за обезбедувањето на трите постојани модалитети за правна помош и услуги во Република Македонија

на Здружението ЕСЕ⁴⁶. Согласно на анализата, **ГОДИШНАТА ПОТРЕБА ЗА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ СЕ ПРОЦЕНУВА НА 120.543 ПРЕДМЕТИ ГОДИШНО, ЗЕМАЈЌИ ЈА ПРЕДВИД СТАПКАТА НА СИРОМАШТИЈА И ПРОСЕЧНИОТ БРОЈ НА ПРАВНИ ПРОБЛЕМИ НА ГРАЃАНИТЕ.**

Ако се земе предвид дека за периодот 2013 до 2015 година просечно имаме по сто одобрени барања за бесплатна правна помош годишно, ни преостанува заклучокот дека потреба за бесплатна правна помош помеѓу најсиромашните граѓани воопшто не е пресретната. Можеме да заклучиме дека Законот за бесплатна правна помош речиси воопшто не придонесува кон овозможување пристап до правда за најсиромашните.

Граѓанските организации што овозможуваат бесплатна правна помош⁴⁷, согласно истоимениот закон, беа прашани за бројот на поднесени барања за бесплатна правна помош, бројот на одобрени барања за бесплатна правна помош и број на барања што не се поднеле поради тоа што странката не ги исполнувала законските услови или се откажала. Граѓанските организации пријавија 196 поднесени барања, а 80 се одобрени за периодот од 2012 до 2017 година⁴⁸. Анализата на Здружението ЕСЕ покажува дека на шест здруженија што овозможуваат бесплатна правна помош за период од 19 месеци им биле одобрени 51, а одбиени 40 барања за бесплатна правна помош. Овие податоци, иако нерепрезентативни за процена на незадоволената потреба за правна помош меѓу сиромашното население, покажуваат дека дури и во случаите во кои граѓаните дознале дека имаат право на бесплатна правна помош, постои голема веројатност да не ја добијат помошта.

Министерството за правда и Државниот завод за статистика не прибираат податоци за незадоволената потреба за правна помош помеѓу населението. Овие податоци е потребно да се собираат на годишно ниво, со спроведување истражувања со однапред утврдена методологија, разделени по пол, возраст, регион и други параметри на населението. Здруженијата на граѓани спроведуваат истражувања за пристапот до правда и незадоволените потреби за правна помош, но тие не содржат

46 Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ, 2018, Анализа на трошоците и придобивките за обезбедувањето на трите постојани модалитети за правна помош и услуги во Република Македонија.

47 Хелсиншки комитет за човекови права, Македонско здружение на млади правници, КХАМ Делчево, Избор Струмица, Младински културен центар – Битола и РОМА СОС – Прилеп.

48 Сите здруженија не обезбедуваат бесплатна правна помош од 2012 година, повеќето од здруженијата овозможуваат бесплатна правна помош по овој период.

податоци што можат прецизно да одговорат на индикаторот. Сепак, од достапните истражувања можеме да заклучиме дека помеѓу сиромашните граѓани и граѓаните кои припаѓаат на маргинализираните заедници (луѓе кој инјектираат дроги и сексуални работници) постои незадоволена потреба за правна помош, особено за правни проблеми што сами по себе произлегуваат од сиромаштијата и кои произлегуваат од специфичната положба што ја има секоја од овие групи. И двете истражувања покажаа дека сиромашните и маргинализирани граѓани поретко пристапуваат кон решавање на нивните правни проблеми, често поради недостаток од финансии, но и поради недовербата дека институциите ќе им го решат проблемот.

Препорачуваме Министерството за правда, во соработка со судовите и со Државниот завод за статистика, еднаш годишно да прибира податоци за незадоволената потреба за правна помош на населението од најсиромашниот квинтил. Освен прибирање податоци директно од граѓаните, потребно е да се собираат и податоци од други извори, на пример, од судовите за начинот на користење на т.н. сиромашко право и ослободувањето од судски такси, разделени по родот, етникумот и возраста на барателите. Дополнително, Министерството за правда треба да води податоци за бројот на одбиени барања за бесплатна правна помош на сиромашни граѓани разделени по род, етникум и возраст на барателите.

ИНДИКАТОР 5

” БРОЈ НА ДЕЦА ВО ПРИТВОР НА 100.000 ДЕТСКА ПОПУЛАЦИЈА

Со Законот за правда на децата се уредуваат начинот на постапување и казнување деца и помлади полнолетни лица. Законот определува дека дете е секое лице на возраст до 18 години, додека старосната граница под која врз дете не може да се

примени санкција е 14 години. Меѓу другото, Законот ги одредува и условите и начинот на кој на дете може да му се изрече мерката притвор и притоа наметнува построги услови и дополнителни процедури за разлика од одредувањето на мерката притвор за полнолетни лица, со цел да се осигури дека притворот кај децата се употребува како крајна мерка.

Годишните извештаи на Управата за извршување санкции содржат податоци за бројот на деца во притвор, но во извештаите не може на едно место да се најде вкупниот број деца во притвор на годишно ниво. На пример, годишните извештаи содржат податоци за бројот на деца во притвор годишно во Воспитно-поправниот дом Тетово, а од друга страна содржат податоци за состојбата по квартали за бројот на деца во притвор во затворот во Скопје, додека не постојат податоци за бројот на деца во притвор за другите затвори. Уште повеќе, на интернет-страницата на Министерството за правда можат да се најдат поединечните годишни извештаи на Управата за извршување санкции за периодот од 2011 до 2014 година, додека не се достапни извештаи од понов датум.

Покрај Управата, податоци за децата во притвор и неговото времетраење се објавува од Државниот завод за статистика во годишната публикација „Сторители на кривични дела“. Публикацијата се издава на годишно ниво од 2007 година. Таа содржи податоци и за времетраењето на притворот во секој поединечен случај, поделени по видот на кривичното дело (Табела 11).

ТАБЕЛА 11: ОБВИНЕТИ ДЕЦА СПОРЕД ГРУПИТЕ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА, ВИДОТ НА ОДЛУКАТА И ПРИТВОРОТ (ПРЕЗЕМЕНА ОД ПУБЛИКАЦИЈАТА СТОРИТЕЛИ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА)

T-32: Обвинети деца според групите на кривични дела, видот на одлуката и притворот

T-32: Accused children by types of criminal offences, decision and detention⁴⁹

	Вкупно Total	Траење на притворот Duration of detention						
		до 3 дена up to 3 days	од 3 до 15 дена 3 – 15 days	од 15 дена до 1 месец 15 days to 1 month	од 1 до 2 месеца 1 – 2 months	од 2 до 3 месеци 2 – 3 months	над 3 месеци over 3 months	
Вкупно	2	-	1	-	1	-	-	Total
Изречен затвор за деца или воспитна мерка	1	-	-	-	1	-	-	Prison sentence for children or educational measure
Запрена постапка	1	-	1	-	-	-	-	Investigation terminated
Кривични дела против животот и телото								Crimes against life and body
Вкупно	1	-	-	-	1	-	-	Total
Изречен затвор за деца или воспитна мерка	1	-	-	-	1	-	-	Prison sentence for children or educational measure
Убиство	1	-	-	-	1	-	-	Murder
Изречен затвор за деца или воспитна мерка	1	-	-	-	1	-	-	Prison sentence for children or educational measure
Кривични дела против имотот								Crimes against property
Вкупно	1	-	1	-	-	-	-	Total
Запрена постапка	1	-	1	-	-	-	-	Investigation terminated

49 Државен завод за статистика на Република Македонија, Сторители на кривични дела во 2017 – Скопје, 2018.

Податоци за вкупната детска популација се достапни на базата на податоци МАК-СТАТ на Државниот завод за статистика⁵⁰. Затоа што податоците за вкупниот број деца во притвор и вкупниот број деца се достапни, лесно може да се пресмета бројот на деца во притвор на 100.000 детска популација (Табела 12). Притоа, треба да се земе предвид дека мерката притвор се изрекува само на деца на возраст од 14 до 18 години.

Се намалува бројот на деца во притвор во периодот 2015-2017. Од прикажаните податоци во Табела 12 можеме да видиме дека во Република Македонија нема голем број деца во притвор, споредено со европскиот просек. Годишната казнена статистика на Советот на Европа⁵¹ прикажува вкупни податоци на малолетници во затвор, вклучително и притворени деца. Согласно податоците за состојбата во 2015 година, споредбено со другите земји-членки, Македонија нема девојчиња во затвор и притвор (0,0%), а просечен процент на момчиња во однос на целокупната машка затворска популација е 0,6%, што е исто како и европскиот просек.

**ТАБЕЛА 12: БРОЈ НА ДЕЦА ВО ПРИТВОР
НА 100.000 ДЕТСКА ПОПУЛАЦИЈА ПО ГОДИНИ**

ГОДИНА	БРОЈ НА ДЕЦА ВО ПРИТВОР ⁵²	ВКУПЕН БРОЈ НА ДЕЦА (0-18)	БРОЈ НА ДЕЦА ВО ПРИТВОР НА 100.000 ДЕТСКА ПОПУЛАЦИЈА
2012	19	466.355	4,07
2013	13	459.469	2,82
2014	19	453.283	4,19
2015	7	448.201	1,56
2016	3	444.132	0,67
2017	2	440.532	0,45

ИЗВОР: „Сторители на кривични дела“ на Државниот завод за статистика

50 <http://makstat.stat.gov.mk>

51 Council of Europe, Annual Penal Statistics SPACE I – Prison Populations, Survey 2015. Strasbourg 14.3.2017.

52 Државен завод за статистика, Сторители на кривични дела, 2012-2017 година.

Согласно Законот за правда на децата, мерката притвор во Република Македонија се изрекува за деца на возраст од 14 до 18 години. Најпрецизни податоци за бројот на деца во притвор на годишно ниво наоѓаме во годишната публикацијата „Сторители на кривични дела“ на Државниот завод за статистика, додека од извештаите на Управата за извршување санкции можеме да добиеме делумни податоци, бидејќи во овие извештаи се прикажува состојбата со деца во притвор по квартали. Податоците за вкупната детска популација се достапни на базата МАКСТАТ, па оттука го пресметуваме бројот на деца во притвор на 100.000 детска популација. Согласно добиените податоци, бројот на деца во притвор континуирано се намалува од 2015 година, додека споредено со европскиот просек Македонија има среден процент на момчиња, а минимален на девојчиња во затвор и притвор.

Препорачуваме, Државниот завод за статистика во публикацијата „Сторители на кривични дела“ да го објавува бројот на деца во притвор на 100.000 детска популација. Исто така, препорачуваме Управата за извршување санкции редовно да ги објавува своите извештаи и да го унапреди начинот на прибирање податоци, со цел извештаите да содржат вкупен број деца во притвор, времетраењето на притворот, возрастната, родовата и етничката структура на притворените деца и податоци за установите во кои децата ја издржуваат мерката притвор.

ИНДИКАТОР 6

” ДЕЛ ОД БУЏЕТОТ НА ПРАВНИОТ СЕКТОР НАМЕНЕТ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ

Системот за правна помош што е недоволно финансиран од страна на државата многу тешко може да обезбеди фер, суштествен и еднаков пристап до правда и правни услуги за сите граѓани, особено за оние посиромашните. Поради овие причини наведениот индикатор за алоцирањето на финансиски средства од буџетот за правна помош е еден од суштествените параметри за мерењето на потцелта

16.3 – Владеење на правото и пристап до правда. Финансиските средства за правна помош ги вклучуваат финансиите што државата ги алоцира преку судскиот буџет за правна помош во однос на правото на задолжителна одбрана и сиромашкото право, како и финансиите што Министерството за правда ги издвојува за бесплатна правна помош, согласно Законот за бесплатна правна помош.

Со цел добивање претстава за тоа колку учествува овој буџет, односно буџетот за правна помош во севкупниот буџет на правосудниот и судскиот систем во целина во една година, во текстот што следува ги презентираме буџетските податоци достапни во рамките на двата последни извештаи СЕРЕЈ на Советот на Европа за 2016 и 2014 година. Податоците од овие извештаи беа користени со оглед на фактот дека тие се јасни и прецизни, за разлика од неможноста да се добијат прецизни и кумулативни податоци за одредена година на интернет-страницата на Врховниот суд⁵³. Имено, иако достапни во објавените завршни сметки, буџетските податоци се разделени во повеќе категории, при што не постои можност да се добие еден генерички податок.

Па, така, според последните податоци добиени од Извештајот СЕРЕЈ за ефикасноста и квалитетот на правдата во земјите на Советот на Европа – СЕРЕЈ⁵⁴ за 2016 година во однос на Р. Македонија, **ГОДИШНИОТ ОДОБРЕН БУЏЕТ ЗА СЕВКУПНИОТ ПРАВОСУДЕН СИСТЕМ ИЗНЕСУВАЛ 67.737.123 ЕВРА, ДОДЕКА, ПАК, ИМПЛЕМЕНТИРАНИОТ БУЏЕТ ИЗНЕСУВАЛ 61.915.030 ЕВРА.** Правосудниот буџет ги вклучува финансиите за севкупниот правосуден систем: судовите, правната помош, јавното обвинителство, затворите, услугите поврзани со условен надзор, судскиот совет, функционирањето на Министерството за правда, народниот правобранител. Согласно податоците од наведениот извештај СЕРЕЈ, годишниот одобрен буџет за 2016 година алоциран за сите судови (судскиот буџет) без буџетот на обвинителството и без буџетот за правна помош изнесувал 29.899.055 евра, а пак годишниот имплементиран буџет изнесувал 29.617.518 евра. Оттука, одобрените буџет за судството во буџетот на севкупниот правосудниот систем учествува со 44%, а имплементираните буџет учествува со 48%. Буџетот на судскиот систем ги опфаќа финансиите за сите судови, Академијата

53 <http://www.vsrn.mk/wps/portal/ssrm/sud/budzetski-sovet/budzet/sudski%20budzet/>.

54 Council of Europe, European judicial systems Efficiency and quality of justice, Evaluation of the judicial system (2016-2018 cycle) The former Yugoslav Republic of Macedonia 29/08/2018. Достапно на: <https://rm.coe.int/macedonia/16808d027c..>, page 7, 8 and 9.

за судии и јавни обвинители и Судскиот совет. Доколку се погледнат поединечните буџетски ставки во рамките на вкупниот годишен судски буџет може да се забележи дека најголемо учество во судскиот буџет имаат платите на судиите (82%). Извештајот не содржи коментари во однос на тоа кои финансиски трошоци се вклучени во категоријата „друго“, иако станува збор за категорија со висок финансиски износ, речиси идентична со категоријата за одржување на судските згради. Во извештајот на СЕРЕЈ за 2014⁵⁵ година достапен е само податокот за одобрен судски буџет, што изнесува 29.782.751 евра.

Според Законот за судски буџет, буџетот за судската власт „се утврдува во износ од најмалку 0,8% од домашниот бруто-производ (БДП)“. Со оглед на тоа што македонскиот БДП е околу десет милијарди евра, тоа значи дека владата треба да одвои најмалку 80 милиони евра за судската власт. Но, во буџетот за 2019 година, како и сите претходни години, предвидени се многу помалку финансии. Па, така, предвидените 33 милиони евра, иако зголемени од минатата година, сепак не се ниту половина од законски предвидениот минимум.

**ТАБЕЛА 13: ОДОБРЕН И РЕАЛИЗИРАН БУЏЕТ
ЗА ФУНКЦИОНИРАЊЕ НА СИТЕ СУДОВИ ЗА 2016 ГОДИНА**

НАМЕНА	ОДОБРЕН (ЕУР)	РЕАЛИЗИРАН (ЕУР)
1.1 Годишен буџет алоциран за бруто-плати	24.643.000	24.400.000
1.2 Компјутеризација (опрема, инвестиции и одржување)	290.667	271. 500
1.3 Судски трошоци (преведувачи, вештачења) без правна помош	475.000	475.000
1.4 Одржување на судски згради и оперативни трошоци	2.151.550	2.130.453
1.5 Други трошоци	2.338.838	2.340.565
ВКУПНО	29.899.055	29.617.518

ИЗВОР: Советот на Европа, СЕРЕЈ за 2016 година

Владата на Р. Македонија во донесената Стратегија за реформа на правосудниот сектор го истакнува фактот за суштественото намалување на буџетите на судовите и обвинителството, што се значително пониски од европскиот просек по глава на жител. Дел од причините што државата ги навела за намалување на судските трошоци се наведени во Извештајот СЕПЕЈ за Р. Македонија и тие се резултат на измени-те во процедуралните закони. Имено, со последните измени во Законот за кривична постапка, клучната улога во истрагата ја има јавното обвинителство, а не истраж-ните судии, како што беше претходно, и оттука вештите лица не се плаќаат од страна на судскиот буџет, туку од буџетот на обвинителството. Од друга страна, во граѓан-ските предмети вештите лица, односно вештачењата ги плаќа лицето-тужител. Во согласност со Законот за парнична постапка, судот нема да постапи или да преземе процедурално дејство доколку тужителот не ја плати однапред судската такса.

Според податоците на СЕПЕЈ⁵⁶, **ВКУПНИТЕ ТРОШОЦИ ОДОБРЕНИ ЗА ПРАВНА ПОМОШ ЗА 2016** година изнесуваат 282.880 евра, од кои 228.255 евра за кривични предмети, а 54.625 евра за други, односно граѓански предмети. Вкупно имплементирани средства за истата година изнесуваат 247.592 евра, од кои за кривични предмети 228.255 евра, а пак 19.337 евра за други предмети. Оттука, можеме да заклучиме дека вкупниот имплементиран буџет за правна помош за 2016 година учествувал со 0,39% во вкупниот буџет за правосудството (61.915.030 евра). Квантитативните информации за правна помош обезбедени за потребите на горенаведениот извештај покажуваат дека правната помош била обезбедена за вкупно 1.427 судски предмети од кои 1.327 (93%) за кривични предмети и правна помош за 100 (7%) граѓански предмети. Од вкупниот број на кривични предмети (1.327), за 1.306 предмети судот обезбедил задолжителна одбрана, а пак во 21 предмет судот обезбедил правна помош врз основа за сиромашко право. Во однос на граѓанските предмети, од вкупниот број (100), за 35 граѓански судот обезбедил правна помош со тоа што ги ослободил странките од плаќање трошоци, а пак во 65 предмети Министерството за правда одобрило бесплатна правна помош согласно Законот за бесплатна правна помош.

56 Council of Europe, European judicial systems Efficiency and quality of justice, Evaluation of the judicial system (2016-2018 cycle) The former Yugoslav Republic of Macedonia 29/08/2018. Достапно на: <https://rm.coe.int/macedonia/16808d027c>, стр. 4 и 5.

Во Извештајот СЕРЕЈ за 2014⁵⁷ година достапен е податокот за правна помош што изнесува 304.741 евра, но тој не е разделен врз основа на вид на предмети, односно кривични и граѓански. За жал, за оваа година поради немање податок за буџет на правосудството не може да се утврди процентуалното учество на средствата издвоени за правна помош.

ТАБЕЛА 14: ПРЕГЛЕД НА ОДОБРЕНИ БУЏЕТИ ПО ГОДИНИ

ГОДИНИ	ОДОБРЕН БУЏЕТ НА ПРАВОСУДЕН СИСТЕМ	ОДОБРЕН СУДСКИ БУЏЕТ	ОДОБРЕНА ПРАВНА ПОМОШ
2012 (2014)	/	29.782.751 ЕУР	304.741 ЕУР
2014 (2016)	67.737.123 ЕУР	29.899.055 ЕУР	282.880 ЕУР

ИЗВОР: Советот на Европа, СЕРЕЈ за 2016 и 2014 година

Буџетот што Министерството за правда го одвојува за бесплатна правна помош можат да се најдат во годишните извештаи на Министерството за примената на Законот за бесплатна правна помош и во буџетот на Министерството, иако директно од буџетот не е јасно точно колку средства Министерството одвоило за бесплатна правна помош. Наведените податоци за тоа колкав процент Министерството алоцирало за бесплатна правна помош од својот буџет укажуваат дека и така малото учество во 2012 (0,65%), 2013 (0,67%) и 2014 (0,68%) година во 2015 и 2016 година дополнително се намалило, односно на 0,40% и 0,38%. Повторно незначително зголемување, односно за 0,44% има во 2017 година и тоа изнесува 0,82% од Буџетот на Министерството за правда.

57 <http://www.just.ro/wp-content/uploads/2015/09/editia-2014-en.pdf>, стр. 78.

ТАБЕЛА 15: ПРОЦЕНТУАЛНО УЧЕСТВО НА БУЏЕТОТ ЗА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ СОГЛАСНО НА ЗАКОНОТ ЗА БЕСПЛАТНА ПРАВНА ПОМОШ ВО ОДНОС НА ВКУПНИОТ БУЏЕТ НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ПРАВДА

ГОДИНА	ОДВОЕН БУЏЕТ ЗА БПП	ВКУПЕН БУЏЕТ НА МИНИСТЕРСТВОТО	ПРОЦЕНТ АЛОЦИРАН ЗА БПП
2012	3.000.000	456.670.000	0,65
2013	3.000.000	444.022.000	0,67
2014	3.000.000	442.445.000	0,68
2015	1.481.820	364.320.000	0,40
2016	1.659.506	433.132.000	0,38
2017	2.772.594	335.076.000	0,82

ИЗВОР: Годишни извештаи на Министерството за правда

Вредно е да се наспомене дека Извештајот СЕРЕЈ⁵⁸ за 2016 година укажува на податок дека годишниот приход што се остварува на име платени судски такси изнесува 10.226.793 евра. Во претходниот извештај, пак, за 2014 година овој приход изнесувал 10.113.139 евра. Овие износи не се доволни за да овозможат одржливост на функционирањето на судскиот систем, како што е случај за судските системи во некои земји. Ако овие податоци ги разгледуваме во контекст на издвоените средства за правна помош, може да се заклучи дека ако средствата од наплатените такси се наменат само за правна помош, тогаш правната помош би се зголемила за најмалку трипати.

Евидентно е дека буџетот на судскиот систем е далеку под законски предвидениот обем, со тоа и вкупниот буџет за правосудниот систем. Буџетот за правна помош, пак, е непроменет низ годините и е исклучително низок, односно под 1% од вкупниот буџет за правосудство. Во речиси иста мера се издвојува и за бесплатна правна помош од буџетот на Министерство за правда, согласно Законот за бесплатна правна помош. Не постојат јавно достапни кумулативни податоци за

58 Council of Europe, European judicial systems Efficiency and quality of justice, Evaluation of the judicial system (2016-2018 cycle) The former Yugoslav Republic of Macedonia 29/08/2018.

буџетите на правосудство, судскиот систем и буџетот за правна помош (кривични, граѓански и според Законот за бесплатна правна помош). Препорачуваме во иднина да се објавуваат редовни податоци за овој индикатор. Тој е од клучно значење за укажување на тоа дали оние што не можат да си дозволат правда можат да ја остварат.

ИНДИКАТОР 7

” ПРОСЕЧНО ВРЕМЕ ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ НА ГРАЃАНСКИ СПОРОВИ

И покрај тоа што навидум според насловот на овој индикатор може да се очекува дека се бара само просечно време на разрешување на граѓански спорови, тој во суштината подразбира и неколку други поиндикатори, односно: сооднос на вкупниот број предмети наспрема решени предмети, број на решени наспрема новопримени граѓански и кривични предмети и просечно време од примање до разрешување случаи на насилство врз жените. Практично, со овие поиндикатори се мери ефикасноста на постапување на судиите, односно времетраењето на постапувањето и бројот на решени предмети.

Во однос на просечното времетраење на постапувањето по граѓанските предмети не најдовме ваков податок. Но, затоа најдовме податок за просечното времетраење на сите спорови пред сите судови во земјата по години презентирани во Годишните извештаи на Републичкиот судски совет⁵⁹, и тоа за периодот од 2016 до 2018 година, што индиректно може да укаже на бараниот податок.

⁵⁹ Годишните извештаи на Републичкиот судски совет за 2016, 2017 и 2018 (за првите три квартали) достапни на: <https://bit.ly/2Bf9MYC>.

**ТАБЕЛА 16: ПРОСЕЧНО ВРЕМЕ ЗА РЕШАВАЊЕ
НА ПРЕДМЕТИТЕ ВО ДЕНОВИ ПО СУДОВИ И ГОДИНИ**

ГОДИНА	ОСНОВНИ СУДОВИ	УПРАВЕН СУД	ВИШ УПРАВЕН СУД	АПЕЛАЦИСКИ СУДОВИ	ВРХОВЕН СУД	ВКУПНО СИТЕ СУДОВИ
2016	85,22	236,21	60,99	81,82	149,25	89,57
2017	317,53	974,28	251,26	412,86	537,75	340,21
2018	278,75	908,51	333,51	480,63	492,06	308,85

ИЗВОР: Годишни извештаи на Републичкиот судски совет

Според податоците може да се заклучи дека просечното времетраење на решавање на предметите значително е зголемено во 2017 и 2018 година, во однос на 2016-та, кај сите судови. Зголемувањето во 2017 година некаде е дури и за четири пати повеќе од 2016 година, што укажува на особено забавување на постапувањето на судовите. Во 2018 година трендот продолжува, иако кај некои судови се забележува незначително намалување на времетраењето на решавање на предметите.

За барем приближно да укажеме на бараниот податок ги издвоивме податоците само за Основен суд Скопје 2 за кој знаеме дека исклучиво постапува во предмети од граѓанска природа. Просечното времетраење на овој суд го споредивме со постапувањето на основните судови (потполно свесни дека тие решаваат и кривични предмети) и со податокот за просечно време за решавање на ниво на сите видови судови во републиката. Податоците јасно укажуваат дека просечното решавање на граѓански предмети е повисоко од она на основните судови, како и на сите видови судови. Со други зборови, постапувањето по граѓански предмети е подолго за месец и половина до пет месеци за разлика од постапувањето во друг вид постапки.

ТАБЕЛА 17: ПРОСЕЧНО ВРЕМЕ ЗА РЕШАВАЊЕ НА ГРАЃАНСКИ ПРЕДМЕТИ ВО ДЕНОВИ И ГОДИНИ НА ОСНОВЕН СУД СКОПЈЕ 2

ГОДИНА	ОСНОВЕН СУД СКОПЈЕ 2 (1)	ОСНОВНИ СУДОВИ (2)	ВКУПНО СИТЕ СУДОВИ (4)	АПЕЛАЦИСКИ СУДОВИ	1 : 4 (5)
2016	132,01	85,22	+ 46	89,57	+ 42
2017	477,00	317,53	+ 159	340,21	+ 136
2018	436,13	278,75	+ 157	308,85	+ 127

ИЗВОР: Годишни извештаи на Републичкиот судски совет

Кога зборуваме за податокот, односно соодносот на решени во однос на вкупен број предмети (нерешени од претходен период и примени предмети), може да се заклучи дека сите судови не успеваат да ги решат сите предмети во работа во предметните години, со тоа што некои судови се поефикасни за разлика од некои други.

ТАБЕЛА 18: ПРЕДМЕТИ ВКУПНО ВО РАБОТА НАСПРЕМА РЕШЕНИ ПО СУДОВИ И ГОДИНИ

ГОДИНА	ОСНОВНИ СУДОВИ		УПРАВЕН СУД		ВИШ УПРАВЕН СУД		АПЕЛАЦИСКИ СУДОВИ		ВРХОВЕН СУД		ВКУПНО СИТЕ СУДОВИ	
	Вкупно во работа	Решени	Вкупно во работа	Решени	Вкупно во работа	Решени	Вкупно во работа	Решени	Вкупно во работа	Решени	Вкупно во работа	Решени
2016	545.728	442.427	23.304	14.148	6.915	5.925	42.591	34.792	6.750	4.791	625.288	502.083
2017	829.272	446.030	45.451	12.858	9.254	5.692	74.212	35.592	12.760	5.242	970.949	505.414
2018	574.193	329.479	29.602	8.790	6.624	3.498	56.981	25.172	8.712	3.756	676.112	370.695

ИЗВОР: Годишни извештаи на Републичкиот судски совет со тоа што податоците за 2018 година се само за три квартали

**ТАБЕЛА 19: ЕФИКАСНОСТ, ОДНОСНО РЕШЕНИ ВО ОДНОС
НА ВКУПЕН БРОЈ ПРЕДМЕТИ ВО РАБОТА ИЗРАЗЕНА ВО ПРОЦЕНТИ**

ГОДИНА	ОСНОВНИ СУДОВИ	УПРАВЕН СУД	ВИШ УПРАВЕН СУД	АПЕЛАЦИСКИ СУДОВИ	ВРХОВЕН СУД	ВКУПНО СИТЕ СУДОВИ
2016	81%	60,7%	85,7%	81,7%	71%	80,3%
2017	53%	28,3%	61,5%	48%	41,08%	52,1%
2018	57,4%	29,7%	52,8%	44,2%	43,9%	54,8%

Ефикасноста ја меревме и како сооднос на решени во однос на примени предмети. Таа кај речиси сите судови укажува на можноста на разрешување предмети од овој обем. Некои судови дури успеваат да решат и од заостанатите нерешени предмети. Но, за жал, ова не е случај за некои судови. Податоците за 2018 година укажуваат на тоа дека основните судови и Врховниот суд не успеале да ги решат и примените предмети (види Табела 20).

ТАБЕЛА 20: ПРИМЕНИ ПРЕДМЕТИ НАСПРЕМА РЕШЕНИ ПО СУДОВИ И ПО ГОДИНИ

ГОДИНА	ОСНОВНИ СУДОВИ		УПРАВЕН СУД		ВИШ УПРАВЕН СУД		АПЕЛАЦИСКИ СУДОВИ		ВРХОВЕН СУД		ВКУПНО СИТЕ СУДОВИ	
	Примени предмети	Решени	Примени предмети	Решени	Примени предмети	Решени	Примени предмети	Решени	Примени предмети	Решени	Примени предмети	Решени
2016	436.027	442.427	13.432	14.148	5.820	5.925	33.187	34.792	4.948	4.791	483.414	502.083
2017	422.417	446.030	11.306	12.858	5.452	5.692	37.424	35.592	5.009	5.242	481.608	505.414
2018	334.411	329.479	8.120	8.790	3.845	3.498	26.342	25.172	3.646	3.756	376.364	370.695

ИЗВОР: Годишни извештаи на Републичкиот судски совет со тоа што податоците за 2018 година се само за три квартали

И во однос на податокот што се однесува на просечно време од примање до разрешување случаи на насилство врз жените, ваков официјален податок нема, но затоа од анализата на Здружение ЕСЕ, што сè уште не е јавно објавена, а се однесува на просечното времетраење на кривичните постапки на 33 правосилно завршени предмети во повеќе основни судови низ републиката може да се заклучи дека постапката за кривичното дело „Тешка телесна повреда“ од член 131 став 2 од КЗ, траела најкратко, меѓутоа сето ова се должи на фактот дека и во двата случаи пресудите биле донесени врз основа на признание на вина, случаи во кои на главната расправа се изведуваат докази само во однос на видот и висината на казната што треба да биде изречена кон обвинетиот и поради сето тоа постапката траела најкратко. За сите други кривични дела судот треба да ги преземе сите потребни дејства, во рамките на Законот, за намалување на времетраењето на кривичната постапка за сите видови на кривични дела сторени како акт на семејно насилство, бидејќи само со таков начин на постапување ќе се обезбеди навремена и адекватна кривична заштита на жртвите на семејното насилство. Вредно е да се наспомене дека овој податок се однесува на времетраењето на постапување на сите институции по однос на кривичните дела за семејно насилство, вклучувајќи ги и судовите.

ТАБЕЛА 21: ПРОСЕЧНО ВРЕМЕТРАЕЊЕ ЗА СЕКОЈА
ОД ФАЗИТЕ ПО КРИВИЧНИ ДЕЛА ИЗРАЗЕНО ВО ДЕНОВИ (преземана)

	ТЕЛЕСНА	ТЕШКА ТЕЛЕСНА	УБИСТВО	УБИСТВО ВО ОБИД	ЗАГРОЗУВАЊЕ НА СИГУРНОСТА	ПРОСЕК ЗА СИТЕ ДЕЛА ПО ФАЗИ
1 фаза	54	65	215	281	116	140
2 фаза	84	44	57	66	34	57
3 фаза	51	0	82	25	101	52
Просек за секое кривично дело до жалбена постапка:	189	109	354	372	251	249
Жалбена постапка	480	не е водена	285	640	не е водена	468
Вкупно за секое кривично дело до правосилноста:	669	109	639	1.012	251	717

ИЗВОР: Необјавена анализа Здружение ЕСЕ

Од друга страна, наодите се од спроведеното судско набљудување предмети на насилство врз жените⁶⁰ на ЕСЕ. Имено, според анализата на постапките за изрекување на привремените мерки за заштита набљудувани во периодот 2015-2017 година во десет основни судови, иако законските одредби налагаат оваа постапка да е итна, односно да се закаже рочиште во рок од седум дена по поднесување на предлогот, во практиката во 57,7% од случаите судовите го почитувале законскиот рок.

Сите податоци укажуваат на бавно остварување на правдата, како во однос на граѓанските, така и во однос на кривичните предмети. Трендот во последните две години, односно 2017 и 2018, покажува дека оваа состојба нема изглед да се подобри. Посебно внимание треба да се обрне на предметите во кои на жените кои претрпеле насилство е потребно да им се обезбеди сеопфатна, потребна и навремена заштита. Оттаму, треба да се преземат мерки за утврдување на причините и унапредување на постапувањето со цел зголемување на ефикасноста. Секако, препорачуваме продолжување на практиката на објавување податоци за веќеспоменатите индикатори.

ИНДИКАТОР 9

ПРОЦЕНТ НА ЛИЦА КОИ ИМААТ ДОВЕРБА ВО ПОЛИЦИЈА И СУДОВИ

Според податоците од анкетата на Евробарометар⁶¹ спроведена во мај 2017 година, **САМО 23% ОД МАКЕДОНСКИТЕ ГРАЃАНИ ИЗЈАВИЛЕ ДЕКА ИМААТ ДОВЕРБА ВО СУДСТВОТО,** а пак 70% дека немаат доверба. Другите 7% рекле дека не знаат. Што се однесува до

60 Здружение ЕСЕ, Наодите од спроведеното судско набљудување на предмети на насилство врз жените, 2017, достапно на [http://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/2017/Naodi od sudsko nabljuduvanje.pdf](http://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/2017/Naodi%20od%20sudsko%20nabljuduvanje.pdf).

61 EU, Public opinion in the European Union, Standard Eurobarometer 87, May 2017. Достапно на: http://meta.mk/wp-content/uploads/2017/09/eb87_annex_en.pdf.

состојбата со другите институции, податоците покажуваат дека граѓаните најмалку веруваат на политичките партии, односно 15%, потоа на Владата, односно на локалната власт 23% и 24%, по што следува довербата кај јавната администрација од 30% **И ДОВЕРБА ВО ПОЛИЦИЈАТА ОД 34%**. Најголема е довербата од армијата, што изнесува 50%. Практично, довербата во полицијата и судството не е најниска, а сепак е за речиси половина пониска од највисоко рангираната институција во која граѓаните имаат доверба. За забележување е дека полицијата ужива повисок степен на доверба од судството, и тоа за 11% поени.

За споредба, податоците од последното истражување за перцепцијата на граѓаните за независноста на судството и судиите во земјите-членки на ЕУ⁶² укажуваат на фактот дека постојат различни рангирања на независноста на судството во категоријата „добро“ во зависност од државата-членка на ЕУ. Па, така, дел од постарите држави-членки ја рангирале независноста на судството во категоријата „добро“ со следните вредности за доверба: Данска (87%), Финска (82%) и Австрија (81%). За разлика од овие, граѓаните, пак, од поновите земји-членки исто така ја рангирале независноста на судството како „добра“ но со значително пониски вредности на доверба. На пример, Република Бугарија со 30% и Република Хрватска со 23%.

Податок за нивото на доверба на граѓаните во институциите најдовме и од домашни извори. Имено, во рамките на проектот „Пулс за полициски интегритет и доверба на западен Балкан“, спроведуван од „Аналитика“, годишно се спроведуваат анкети за истражување на јавното мислење. Последната анкета⁶³ од 2017 година укажува на тоа дека полицијата е втора, по образовниот систем по однос на довербата од граѓаните. Имено, 55% од граѓаните изјавиле дека главно или целосно ѝ веруваат на полицијата. Во 2016 година овој процент изнесувал 58%, што значи дека довербата во овој орган останала практично непроменета. Во 2016 година овој орган уживал највисока доверба на граѓаните. За судството нема податок.

Довербата на граѓаните во институциите, што впрочем претставува основа за нивниот легитимитет и им овозможува на граѓаните непречено да ги остваруваат своите права не се мери од страна на институциите. Податоците на Евробарометар и граѓанските организации за

62 EU, Perceived independence of the national justice systems in the EU among the general public, Flash Eurobarometer 461. Достапно на: file:///C:/Users/Astra/Downloads/fl_461_en.pdf.

63 Pointpulse, Western Balkan Pulse for police integrity and trust, 2017, www.pointpulse.net.

истото ова прашање укажуваат на разлики во оценување на степенот на доверба. Таа разлика е мошне висока за степенот на доверба на одредени институции за една иста година. Како и да е, судството за разлика од полицијата ужива многу понизок степен на доверба. Ниту една од овие две институции не е на првото место на листата на институции во кои граѓаните имаат најголема доверба. Препорачуваме редовно следење на состојбите по однос на ова прашање и преземање на постојани мерки за зголемување на довербата на граѓаните, како предуслов за барање помош и остварување правда.

ИНДИКАТОР 10

” VARIETIES OF DEMOCRACY (V-DEM)⁶⁴ INDICATORS ON JUSTICE

Од добиените податоци за Република Македонија, можеме да заклучиме дека нашата држава се соочува со тренд на влошување на состојбите по однос на сите основни принципи на демократијата и владеењето на правото во период од последните де-

64 V-DEM институтот е дел од Одделот за политички науки при Универзитетот „Гетеборг“ од Шведска. Во соработка со повеќе од 3.000 национални експерти, на глобално ниво секоја година подготвуваат годишен извештај за состојбата со демократијата за повеќе од 160 држави ширум светот, вклучувајќи ја и нашата држава. Околу половина од податоците опфатени со V-Dem сетот на податоци се добиени врз основа на официјални документи на национално ниво, како што се уставот и националната легислатива. Другата половина од податоците, што се однесуваат на политичката состојба и усогласеноста со законите во државата се добиени преку спроведување прашалници со општа популација и експертска јавност. Со цел подобро да се концептуализира и да се измери нивото на демократија постојат пет основни главни индикатори согласно принципите на демократијата: изборниот, либералниот, партиципативниот, советодавниот и егалитарниот принцип, при што врз основа на повеќе подиндикатори се следи нивото на прогрес за секој од наведените главни индикатори. За мерење на Цел 16.3, односно пристапот до правда издвоени се дел од индикаторите во однос на: еднаквост пред законот и индивидуални слободи; слобода на изразување; и ограничувања на владината моќ. Заради утврдување на состојбите и трендовите во подолг временски период, презентирани податоци се однесуваат на периодот од 2007 до 2017 година.

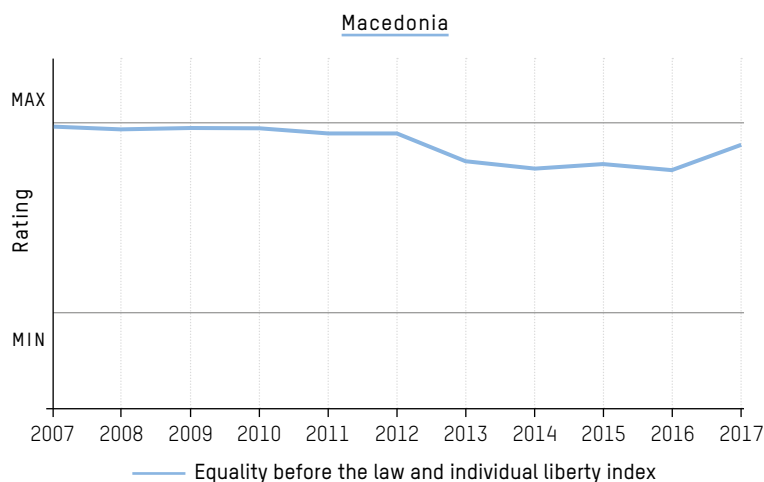
сет години (2007 до 2017 година). Тоа може да се заклучи и по однос на индикаторите што се користат за мерење на пристапот до правда, односно постои влошување на состојбите со индивидуалните слободи, слободата на изразување и злоупотребите на државната моќ. Во овој дел од анализата ќе ги образложиме само посебните индикатори и подиндикатори преку кои се мери пристапот до правда.

а) ЕДНАКВОСТ ПРЕД ЗАКОНОТ И ИНДИВИДУАЛНИ СЛОБОДИ

Овој индикатор го мери степенот на транспарентност и спроведување на законите, нивото на пристрасност на јавната администрација, како и степенот на уживање на индивидуалните права и слободи на граѓаните, како што се пристапот до правда, имотни права, заштита од присилна работа, слобода на движење, права на физички интегритет и слобода на вероисповед. Според податоците за овој индикатор, постои тренд на назадување на состојбите по однос на еднаквост пред Законот и уживањето на индивидуалните слободи на граѓаните. Овој индикатор се утврдува преку три подиндикатори, и тоа ригорозна и непристрасна јавна администрација, транспарентни закони со предвидливо спроведување и пристап до правда за мажи и жени.

ГРАФИКОН БР. 1.

**ЕДНАКВОСТ
ПРЕД ЗАКОНОТ
И ИНДИВИДУАЛНИ
СЛОБОДИ ЗА
ПЕРИОДОТ
ОД 2007 ДО
2017 ГОДИНА
(преземен од
интернет-
страницата
на V-DEM за
Македонија)**

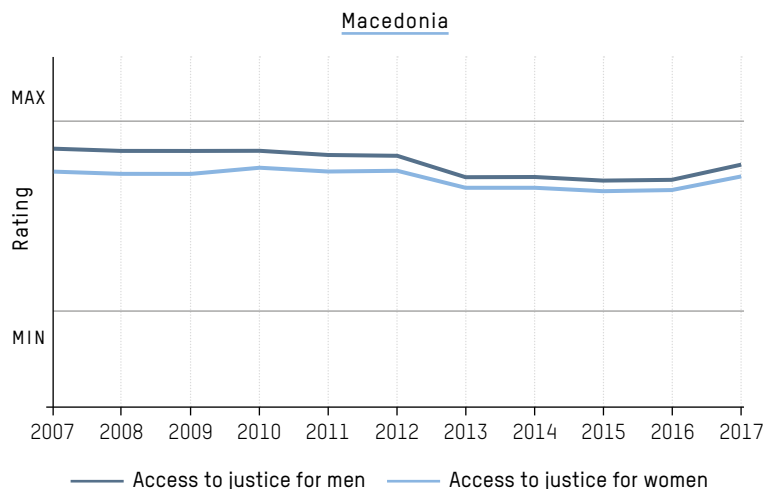
Во однос на ПОДИНДИКАТОРОТ ЗА РИГОРОЗНА И НЕПРИСТРАСНА ЈАВНА АДМИНИСТРАЦИЈА, тој одговара на прашањето дали државните службеници се ригорозни и непристрасни во извршувањето на нивните законски обврски. Ова прашање се фокусира на степенот до кој државните службеници генерално се придржуваат кон законот или обратно, степенот до кој јавната администрација се карактеризира со арбитрарност и предрасуди (т.е. непотизам, вработување пријатели и соработници или дискриминација). Податоците за периодот 2007-2017 укажуваат на тренд на намалување на непристрасноста на јавната администрација. Оценката 2,56 од 2007 година следи тренд на намалување сè до најниската оцена од 1,62 во 2013 година, по што следува покачување на 2,47 во 2017 година. Можеме да сумираме дека нема подобрување на состојбите на ова поле за период подолг од десет години.

Подиндикаторот ТРАНСПАРЕНТНИ ЗАКОНИ СО ПРЕДВИДЛИВО ИЗВРШУВАЊЕ треба да одговори на прашањето дали законите се јасни, дали јавноста е информирана, дали законите се кохерентни, односно усогласени едни со други, релативно непроменливи од година во година и се спроведуваат на предвидлив начин. Практично, сето ова води кон утврдување на правната сигурност во општеството. Од податоците можеме да заклучиме дека нема унапредување на степенот на транспарентност, ниту степенот на предвидливост на извршувањето на законите за период подолг од десет години. Постои одреден тренд на назадување на ова поле за периодот од 2007 година (што е оценета со 3,06) до 2015 година, што е оценета со 2,25. Последните две години се јавува подобрување со оцена 2,44 во 2016-та, односно 3,03 во 2017 година, меѓутоа ситуацијата не се подобрила споредбено со периодот пред десет години.

И во однос на ПРИСТАПОТ ДО ПРАВДА ЗА МАЖИ И ЖЕНИ, податоците укажуваат на негативен тренд на ограничување на пристапот до правда, при што жените се наоѓаат во понеповолна положба во однос на мажите.

ГРАФИКОН БР. 2.

**ПРИСТАП ДО
ПРАВДА
ЗА МАЖИ
И ЖЕНИ ЗА
ПЕРИОДОТ
ОД 2007
ДО 2017
ГОДИНА**

Во рамките на пристапот до правда за мажите и жените одделно се разгледува нивното право на сопственост на мажи/жени, забрана на тортура и присилна работа и слобода на вероисповед. Во однос на правото на сопственост, односно правото да се стекне, поседува, наследува и продава приватен имот, вклучувајќи и земјиште, жените во помала мера го уживаат ова право во нашата држава. Од друга страна, немањето сопственост на свое име ги намалува можностите за користење на финансиска помош од страна на жените, односно можностите за жените да почнат сопствен бизнис или да учествуваат во други економски активности. Ваквата нееднаквост е утврдена и во Извештајот во сенка за имплементацијата на Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените, подготвен од страна на Здружение ЕСЕ⁶⁵. Неопходно е државата да преземе едукативни и информативни мерки и да усвои афирмативни законски решенија за поттикнување на жените да се вклучат во економски активности. По однос на забраната од тортура и присилна работа состојбите во последните десет години исто така не се променети. Правото на вероисповед што го одредува степенот до кој поединците и колективитетот имаат право да избираат, да ја променат и да ја практикуваат религијата во приватната или во јавната сфера. Во период од десет години постои тренд на намалување на вредноста за овој индикатор.

65 Здружение ЕСЕ, Извештај во сенка за имплементацијата на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жената, 2012.

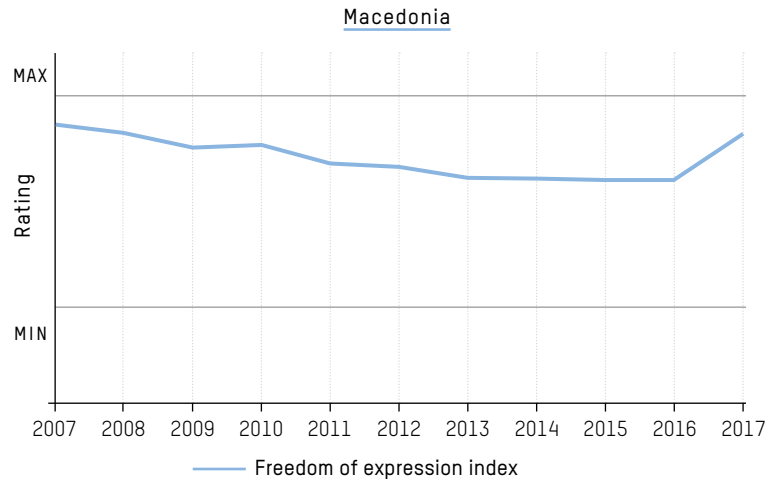
Загрижува тоа што нема подобрување на состојбите по однос на **ЕДНАКВОСТА ПРЕД ЗАКОНОТ И ИНДИВИДУАЛНИТЕ СЛОБОДИ**, напротив постои континуиран тренд на влошување на состојбите на ова поле. Пристрасноста на јавната администрација, не-транспарентноста на процесите на донесување закони и ограничениот пристап до правда особено за жената, се основите проблеми што се јавуваат на ова поле. За надминување на наведените проблеми неопходно е државата да го преземе следното: применување на посебни мерки за намалување на вработувањата преку политичките партии и зголемување на непристрасноста на јавните службеници; да се воспостави механизам (систем) за мерење на перформансот на државните службеници; да се усвои законска обврска за задолжително информирање на населението и нивно вклучување во процесите на донесување одлуки; да усвои посебни мерки за подобрување на пристапот до правда за сите, со посебен фокус на жените. Во оваа насока државата треба да усвои афирмативни мерки за унапредување на положбата на жената во сите сфери од општественото живеење, вклучувајќи го пазарот на труд, поседувањето имот и вклучување во економски активности.

6) СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ

Овој подиндикатор дава одговор на прашањето до кој степен Владата ги почитува слободата на печатот и медиумите, слободата на обичните луѓе да разговараат за политичките прашања во приватниот и во јавниот живот, како и слободата на академско и културно изразување. Од податоците може да се заклучи дека нема подобрување на состојбите на ова поле, напротив, постои тренд на влошување на состојбите од 2007 (оцена 0,79) до 2015 година (0,58), по што следува покачување на 0,76 во 2017 година.

ГРАФИКОН БР. 3.

**СЛОБОДА
ЗА ИЗРАЗУВАЊЕ
ЗА ПЕРИОДОТ
ОД 2007
ДО 2017
ГОДИНА**

Нема подобрување на состојбите со **слободата на изразување** во нашето општество. Неопходно е државата да посвети особено внимание за зголемување на слободата на медиумите, како и слободата за академско и културно изразување.

В) ОГРАНИЧУВАЊА НА ВЛИЈАНИЕТО НА ИЗВРШНАТА ВЛАСТ

Овој индикатор се фокусира на поделбата на власта во државата и на ограничувањето на извршната власт од страна на законодавната и на судската власт. За пресметување на овој индикатор се користат следните подиндикатори: усогласеност, односно почитување на судските одлуки од страна на владата; почитување на уставот; мешањето на владата во работата на судството; независност на основните и на апелациските судови; законодавни ограничувања на извршната власт. По однос на **ОГРАНИЧУВАЊЕТО НА ВЛИЈАНИЕТО НА ИЗВРШНАТА ВЛАСТ**, загрижува трендот на непочитување на уставот и судските одлуки од страна на извршната власт, односно намалување на независноста на судството и степенот на контрола од законодавна врз извршната власт. Дополнително на ова, нема подобрување на состојбите по однос на нападите на владата врз судството. За надминување на овие проблеми неопходно е почитување на уставните одредби за поделба на власта и непречено спроведување на предвидените законски механизми за контрола на извршната власт.

ИНДИКАТОР 11

” БРОЈ НА ПОЧИНАТИ ПРИТВОРЕНИ ЛИЦА

Не постојат јавно достапни податоци за бројот на починати луѓе во притвор. Единствени податоци со кои Управата за извршување санкции располага, а се однесуваат на притворени лица, се податоци во однос на нивниот број, пол, возраст, етничка припадност, вид на кривично дело и времетраење на мерката притвор. Воедно, исто така и казнено-поправните установи со притворски одделенија не располагаат со достапни податоци за притворени лица, односно состојби во притворите, како и податоци за починати лица во притвор. Конкретно, КПУ Затвор Скопје⁶⁶ во чишто рамки постои притворско одделение има достапни податоци единствено во однос на куќниот ред на притворените лица (прием, сместување, посета, прием на пакети, спровод и отпуштање на притворени лица).

Единствени достапни податоци од годишните извештаи на Управата за извршување санкции се податоците за бројот и причината за смрт на починатите затвореници.

**ТАБЕЛА 22: БРОЈ НА ПОЧИНАТИ ЗАТВОРЕНИЦИ
ВО ПЕРИОДОТ ОД 2012 ДО 2017 ГОДИНА**

Година	Број на починати лица	Причина
2012	8	6 лица од природна смрт 1 несреќен случај 1 самоубиство
2013	12	7 лица од природна смрт 3 несреќен случај 2 самоубиство
2014	13	12 лица од природна смрт 1 несреќен случај
2015	13	12 лица од природна смрт 1 самоубиство

66 <https://kpuzatvorskopje.gov.mk/pritvor/>.

2016	11	11 лица од природна смрт
2017	13	13 лица од природна смрт

Податоците за смртноста во казнено-поправните установи се наоѓаат и во објавените статистички истражувања за затворска популација на Советот на Европа за 2011, 2013 и 2014 година. Имено, според податоците за 2011⁶⁷ година во затворите во Р. Македонија починале 12 лица. За оваа година стапката на смртност на затвореници изнесувала 47,7 на 100.000 затвореници, а пак просекот во Европа за истата година изнесувал 26,3. Според податоците од истоименото истражување за 2013⁶⁸ година во затворите во Р. Македонија евидентирани се 13 смртни случаи на затвореници. За 2013 година стапката на смртност изнесувала 45,7%, додека, пак, европскиот просек бил 31,5 на 100.000 затвореници. Последното достапно истражување за затворската популација е за 2014⁶⁹ година. Во оваа година евидентирани се десет смртни случаи на затвореници, при што за оваа година стапката на смртност изнесувала 32,1 на 100.000 затвореници, а европскиот просек изнесувал 31.

Воедно, податоците за смртноста во затворските установи се достапни и во извештаите на Министерството за надворешни на САД за човековите права во Република Македонија. Имено, последниот извештај⁷⁰ содржи податоци добиени од Европскиот центар за ромски права во однос на постоење на „институционално“ насилство против Роми-затвореници и воедно дека постојат повеќе случаи на Роми кои биле малтретирани во затворските установи, што резултирало со смртни последици.

Суштински податоци во однос на условите во притворските одделенија и состојбите со притворените лица достапни се единствено во годишните извештаи на одредени здруженија на граѓани за заштита на човекови права, како што е Хелсиншкиот комитет, како и во извештаите на народниот правобранител.

67 Council of Europe, Annual Penal Statistics Space I Survey 2012, достапно на http://wp.unil.ch/space/files/2014/05/Council-of-Europe_SPACE-I-2012-E_Final_140507.pdf, стр. 114.

68 Council of Europe, Annual Penal Statistics Space I, Prison Populations Survey 2014 Достапно на http://wp.unil.ch/space/files/2016/05/SPACE-I-2014-Report_final.1.pdf, стр. 119.

69 Council of Europe, Annual Penal Statistics Space I, Prison Populations Survey 2015 UPDATED ON 25TH APRIL 2017, достапно на http://wp.unil.ch/space/files/2017/04/SPACE_I_2015_FinalReport_161215_REV170425.pdf, стр. 115.

70 <https://mk.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/249/2017-HUMAN-RIGHTS-REPORT-MKD.pdf>.

Имено, Според извештајот на Хелсиншкиот комитет за човекови права за 2012⁷¹ година во октомври 2012 година, група на анонимни лица поднеле претставка до Хелсиншкиот комитет со фотографии што укажуваат дека вработените во притворското одделение во Идризово вршеле дејства на тортура врз тројца притворени од албанска националност. Дополнително во годишниот извештај на Хелсиншкиот комитет за 2014⁷² година евидентиран е случај на две деца од ромска националност кои биле жртва на полициска тортура за време на полициска истрага.

Во годишните извештаи на народниот правобранител⁷³ се наведени главните проблеми во казнено-поправните установи во земјата, вклучително и информации за условите во одделенијата за притвор. Притоа, пренатрупаноста на капацитетите за сместување, несоодветните сместувачки услови, како и нефункционалниот систем на здравствена заштита се главните идентификувани проблеми во однос на условите во притворските одделенија. Загрижува тоа што, и покрај повторување на препораките од народниот правобранител, состојбите со казнено-поправните установи воопшто не се подобриле, напротив имаме тренд на влошување на состојбите. Ова влошување е нотирано и во извештајот за 2014 година на народниот правобранител, во кој се вели: „Условите за сместување во казнено-поправните установи и воспитно-поправниот дом не само што не се подобрени туку се и полоши од претходниот период. Не се обезбедува соодветна здравствена заштита на осудените и притворените лица. Превоспитниот процес и понатаму не ја исполнува целосната функција“. Во извештајот, пак, од 2016 година е нотирано следното: „Здравствениот систем во казнено-поправните установи изумира, здравствената заштита во затворите е под секакво ниво и стандарди, а по три години од донесените законски измени тие не се целосно преземени од Министерството за здравство, ниту за нејзино ефикасно функционирање се обезбедуваат потребните финансиски и материјални докази“. Алармантна е и ситуацијата со здравствената заштита на жените-осуденички, односно осуденичките немаат пристап до здравствената служба во КПД Идризо-

71 <https://bit.ly/26qnm11>.

72 http://www.mhc.org.mk/system/uploads/redactor_assets/documents/1110/Godishni_izvestaj_English_.pdf, стр. 33.

73 Народен правобранител, Годишни извештаи за степенот на обезбедувањето почитување, унапредување и заштита на човековите слободи и права, достапни на: http://ombudsman.mk/MK/godishni_izveshtai.aspx.

во, отсутствуваат редовни и контролни прегледи и нема обезбедено гинеколошки прегледи. Недостатокот на навремена, соодветна и ефикасна здравствена заштита директно придонесува за смртноста кај притворените и осудените лица, што впрочем е потврдено и со причините за смрт на затворените лица, каде што доминира природната смрт како причина.

Иако не постојат конкретни податоци за бројот на починати лица во притвор, сепак состојбите во казнено-поправните установи укажуваат на сериозни проблеми, како што се пренатрупаноста на сместувачките капацитети, потстандардните услови за сместување и нефункционалниот систем на здравствената заштита, што можат да резултираат со нарушување на здравјето и смртни последици кај притворените лица. Оттаму, неопходно е државата да прибира ваков податок и, секако, за состојбите што можат да придонесат кон вакви последици.

ИНДИКАТОР 12

” ПРОЦЕНТ НА ЛИЦА КОИ ПРИЈАВУВААТ КРИВИЧНИ ДЕЛА

Пријавувањето на кривични дела е во форма на поднесување на кривична пријава, што граѓаните ја поднесуваат до јавното обвинителство или до Министерството за внатрешни работи. Според последните два годишни извештаи на јавното обвинителство за 2015 и 2017 година, граѓаните се втори по застапеност по поднесени кривични пријави, веднаш по Министерството за внатрешни работи. Па, така, според Извештајот на јавното обвинителство за 2015 година од вкупно поднесените кривични пријави против 21.068 полнолетни сторители на кривични дела, најголемо учество со поднесени пријави против 14.360 лица или 69,5% зазема Министерството за внатрешни работи. Граѓаните поднеле кривични пријави против 2.646 лица или 12,25%, додека други државни органи поднеле пријави против 2.352 или 11,2%. Во едно, и во Извештајот на јавното обвинителство за 2017 година видливо е учеството на граѓаните во вкупните пријави за кривични дела. Имено, од вкупно поднесени

кривични пријави против 17.402 полнолетни сторители на кривични дела во 2017 година, најголемо е учеството со поднесени пријави против 12.225 лица или 70,3% од Министерството за внатрешни работи, од граѓаните се поднесени кривични пријави против 2.650 лица или 15,3%, а од други државни органи поднесени се 643 или 3,7%.

Министерството за внатрешни работи, пак, располага со податоци за пријавени кривични дела за период од осум години во рамките на Збирната анализа за вкупен криминалитет по области и сектори во периодот од 2010 до 2017 година⁷⁴. Анализата располага со исцрпни податоци во однос на состојбите со повеќе категории на криминалитет: класичен криминал, имотни деликти, крвни деликти, сексуални деликти, економски криминал, организиран криминал, криминалитет поврзан со дрога, оружје, самоубиства, илегални мигранти, прекршоци, сообраќајни незгоди. За разлика од достапните податоци во јавното обвинителство, во министерството не постојат податоци за тоа колку од кривичните дела се пријавени од страна на граѓани, а колку од страна на други државни органи.

Статистиката што ја водат Министерството за внатрешни работи и јавното обвинителство е единствено достапна за сторители, но не и за жртви на кривични дела. Имено, надлежните институции не располагаат со податоци во однос на карактеристиките на жртвите кои пријавиле кривични дела, како што се податоци во однос на пол, националност, релација со сторителот и сл. Единствени достапни податоци за жртви на кривичните дела се податоците за жртвите на кривичните дела за семејно насилство достапни на интернет-страницата на Министерството за внатрешни работи⁷⁵.

Потребно е надлежните институции да водат статистика за пријавени кривични дела во зависност од тоа дали тие биле пријавени од граѓани или, пак, од други државни органи. Воедно, паралелно со водењето статистика за сторители на кривични дела, потребно е да се води статистика и за жртвите на кривични дела, по видови дела и по години.

74 <https://mvr.gov.mk/analiza/kriminal/31>.

75 https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/semejno%20nasilstvo.pdf.

ИНДИКАТОР 13

БРОЈ НА ПРЕСУДИ ПО ВИД НА КРИВИЧНИ ДЕЛА – КРИМИНАЛИ- ТЕТ И КАРАКТЕРИСТИКИ НА ЖРТВИТЕ И СТОРИТЕЛИТЕ

Овој индикатор треба да опфати податоци за довербата во полицијата од една страна, што е веќе презентирано во оваа анализа и процент на лица осудени за насилнички криминалитет во последните пет години (повторници).

Кога говориме за сторители на кривични дела и за нивни карактеристики од суштинско значење е и податокот за тоа дали станува збор за полнолетни или, пак, за малолетни сторители на кривични дела. Дополнително, важно е да се наспомене потребата од поспецифично анализирање и следење на кривичните дела со обележја на насилен криминал поради фактот дека станува збор за дела што се карактеризираат со брутално и агресивно однесување на сторителите или, пак, насилството е доминантно, без оглед дали тоа претставува дел од дејствата на извршување на кривичното дело или некој друг битен елемент од него.

Оттука, во табелата што следува презентирани се податоците за полнолетни сторители за насилен криминалитет по глави за периодот 2012-2016 година објавени во годишната редовна публикација „Сторители на кривични дела“ на Државниот завод за статистика.

ТАБЕЛА 23: ОСУДЕНИ ПОЛНОЛЕТНИ ЛИЦА ЗА НАСИЛЕН КРИМИНАЛИТЕТ ПО ГЛАВИ⁷⁶ ОД КЗ И ПО ГОДИНИ

ГОДИНА	ГЛАВА 14		ГЛАВА 15		ГЛАВА 19		ГЛАВА 20		ГЛАВА 23		ГЛАВА 27		ГЛАВА 28		ГЛАВА 33		ГЛАВА 34	
	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени	Вкупно	Жени
2012	881	91	195	20	36	1	34	0	161	28	0	0	1	0	353	19	7	0
2013	917	101	245	22	48	3	248	0	158	3	0	0	4	0	450	21	5	1
2014	921	112	274	24	38	3	43	28	181	9	0	0	2	0	745	33	117	2
2015	787	61	241	13	38	0	44	20	138	1	0	0	0	0	572	19	187	8
2016	756	56	296	15	26	1	29	19	71	6	0	0	1	0	500	20	6	0

ИЗБОР: Државен завод за статистика, „Сторители на кривични дела“ за 2012-2016 година

Воедно, во продолжение следуваат и податоците за вкупниот број малолетници кои биле осудени за кривични дела според категоријата на кривични дела од Кривичниот законик.

76 Опфатени се само главите, односно кривичните дела што спаѓаат во насилнички криминалитет и за кои постои податок во ДЗС, односно Глава 14 – Кривични дела против животот и телото, Глава 15 – Кривични дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот, Глава 19 – Кривични дела против половата слобода и половиот морал, Глава 20 – Кривични дела против бракот, семејството и младината, Глава 23 – Кривични дела против имотот, Глава 27 – Кривични дела против безбедноста на јавниот сообраќај, Глава 28 – Кривични дела против државата, Глава 33 – Кривични дела против јавниот ред и Глава 34 – Кривични дела против човечноста и меѓународното право.

**ТАБЕЛА 24: ОСУДЕНИ МАЛОЛЕТНИ ЛИЦА
ПО КАТЕГОРИИ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА⁷⁷ И ПО ГОДИНИ**

КАТЕГОРИЈА НА КРИВИЧНИ ДЕЛА	2012	2013	2014	2015	2016
Против животот и телото	43	39	47	43	70
Против слободите и правата на човекот	1	5		2	7
Против честа и угледот				1	
Против половата слобода и моралот	8	5	14	13	7
Против бракот, семејството и младината		1	1		2
Против здравјето на луѓето	7	12	4	7	13
Против животната средина и природата	1				
Против имотот	409	353	267	198	257
Против јавни финансии, платен промет	9	3	3	5	4
Против општата сигурност на луѓето	4	4	6	2	2
Против безбедност на јавниот сообраќај	26	24	14	28	22
Против државата		1	1		
Против вооружените сили	2				
Против службената должност				2	
Против правосудството	2			3	2
Против правниот сообраќај	1			1	1
Против јавниот ред	43	25	100	42	79
Против човечноста и меѓународното право		1	1	1	1
Други кривични дела			3		1
Вкупно:	556	473	461	348	468

ИЗВОР: Државен завод за статистика, „Сторители на кривични дела“ за 2012-2016 година

Во рамките на овој индикатор се анализираат и податоците за повторници, односно сторители-рецидивисти кои претходно вршеле кривични дела. Од добиените пода-

⁷⁷ Опфатени се оние категории на кривични дела за кои постои податок во Државниот завод за статистика.

тоци евидентно е зголемувањето на бројот на повторници од 2012 до 2016 година, и тоа за следните категории на дела: против животот и телото, половата слобода и моралот, здравјето на луѓето, против имотот, јавниот ред и меѓународното право.

**ТАБЕЛА 25: БРОЈ НА ПОВТОРНИЦИ (РЕЦИДИВИСТИ)
ПО КАТЕГОРИЈА НА КРИВИЧНО ДЕЛО И ПО ГОДИНИ**

КАТЕГОРИЈА НА КРИВИЧНИ ДЕЛА	2012	2013	2014	2015	2016
Против животот и телото	86	109	105	127	132
Против слободите и правата на човекот	16	15	16	10	16
Против изборите и гласањето	3	4	3	1	0
Против работните односи	0	0	0	0	0
Против честа и угледот	1	0	0	0	0
Против половата слобода и моралот	54	72	65	69	73
Против бракот, семејството и младината	6	3	9	12	13
Против здравјето на луѓето	169	203	235	291	274
Против животната средина и природата	0	1	0	0	0
Против имотот	635	768	850	849	856
Против јавни финансии, платен промет	11	18	27	29	26
Против општата сигурност на луѓето	13	11	17	16	21
Против безбедност на јавниот сообраќај	12	4	8	7	7
Против државата	1	0	0	1	2
Против вооружените сили	0	0	0	0	0
Против службената должност	3	2	1	3	6
Против правосудството	8	6	4	3	9
Против правниот сообраќај	4	6	4	4	3
Против јавниот ред	64	86	92	102	114
Против човечноста и меѓународното право	30	54	83	87	75
Вкупно:	1.116	1.362	1.519	1.611	1.624

ИЗВОР: Годишен извештај на Управата за извршување санкции за состојбата и работењето на казнено-поправните и воспитно-поправните установи во Република Македонија, 2012, 2013, 2014, 2015 и 2016 година

Особено е важно повторно да се потенцира недостатокот од статистички податоци за жртви на кривични дела, жртви на насилени кривични дела, како и нивните карактеристики. Имено, ДЗС располага со исклучителен број податоци во однос на карактеристики на сторители на кривични дела, но не и со податоци за жртвите.

Оттука, заради следењето трендови и состојби во однос на виктимологијата, правата на жртвите и нивниот пристап до правда, произлегува потребата од воспоставување систем на континуирано и системско собирање и следење податоци што се однесуваат на жртвите и нивните карактеристики.

ЛИСТА НА КОРИСТЕНИ ИЗВОРИ

Државен завод за статистика, Годишна публикација за одржлив развој;

Државен завод за статистика, Сторители на кривични дела;

Државен завод за статистика, Публикација Македонија во бројки 2018;

Буџет на Министерство за правда;

Министерство за правда, Годишни извештаи за примена на Законот за бесплатна правна помош;

Управа за извршување санкции, Годишни извештаи;

Републичкиот судски совет за работата на судовите, Годишни извештаи;

Влада на Република Македонија, Стратегија за реформа на правосудниот сектор во Република Македонија 2017-2022 година;

Фондација Отворено општество – Македонија, Правни потреби и патот до правда во Република Македонија, 2013;

Здружение ХОПС, Правни потреби и пристап до правда за луѓето кои инјектираат дроги и за сексуалните работници во Република Македонија, 2018;

V-DEM Annual Democracy Reports;

Council of Europe, European judicial systems Efficiency and quality of justice;

Извештаи на Комитетот за превенција од тортура при ОН;

Калаџиџев Г., Стојановски В., Божиновски А. Анализа за зајакнување на можностите за задолжителна одбрана во кривичната постапка, 2015;

Quaranta v. Switzerland, Series A, no. 205, 1991;

Фондација Отворено општество – Македонија, Ефективна одбрана во кривичните постапки во Република Македонија, Скопје, 2014;

- General Comment No. 13, Article 14 (Administration of Justice), Equality before the Courts and the Right to a Fair and Public Hearing by an Independent Court Established by Law, 13 April 1984;
- Закон за медијација, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 188/13, 148/15, 192/15, 55/16;
- Министерство за правда, Известување бр. 19-2746/1 од 17.05.2018 година;
- Коцевски Г., Црвенковска С., Применливоста на механизмите за алтернативно решавање спорови во обезбедувањето пристап до правда во Република Македонија, Скопје 2018;
- Закон за мирно решавање на работните спорови, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 87/2007; 27/2014; 102/2014; 30/2016;
- Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија, Подобрување на заштитата на правата на обвинетите во Македонија, 2016;
- Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ, Анализа на трошоците и придобивките за обезбедувањето на трите постојани модалитети за правна помош и услуги во Република Македонија, 2018;
- Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ, Наодите од спроведеното судско набљудување предмети на насилство врз жените, 2017;
- EU, Public opinion in the European Union, Standard Eurobarometer, 87, May 2017;
- EU, Perceived independence of the national justice systems in the EU among the general public. Flash Eurobarometer 461;
- Pointpulse, Western Balkan Pulse for police integrity and trust, 2017;
- Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ, Извештај во сенка за имплементацијата на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жената, 2012;
- Council of Europe, Annual Penal Statistics Space I Survey, 2012;
- Council of Europe, Annual Penal Statistics Space I, Prison Populations Survey, 2015, updated on 25th April 2017;
- Народен правобранител, Годишни извештаи за степенот на обезбедувањето почитување, унапредување и заштита на човековите слободи и права.

ИНДИКАТОРИ ЗА ПОТЦЕЛ 16.3		ВРЕМЕ	ИЗВОР	ЗАБЕЛЕШКИ
Г Л А В Н И И Н Д И К А Т О Р И	16.3.1. Број на луѓе кои имале искуство со судски спор во изминатите 12 месеци и кои имале пристап до формални, неформални, алтернативни или традиционални механизми за решавање спорови, што сметаат дека биле правични			
	16.3.2. Број на луѓе во притвор кои сè уште не се осудени			
16.3.a Процент на кривични предмети во кои обвинетите немаат правен или друг застапник на суд				
16.3.b Незадоволена потреба за правна помош меѓу населението во најсиромашниот квинтил во националната потрошувачка во изминатите 12 месеци, категоризирани по пол и возрасна група				
16.3.c Број на деца во притвор на 100.000 детска популација				

16.3.d Дел од буџетот на правниот сектор наменет за обезбедување на бесплатна правна помош			
16.3.e Просечно време за разрешување на (граѓански) спорови			
16.3.f Број на реализирани барања за правна помош и бесплатни судски преведувачи (во криминални и граѓански процеси) годишно, по пол на барател			
16.3.j Процент на луѓе кои имаат доверба во полицијата/судовите			
16.3.k V-dem индикатори за правда (варијации на демократија)			
16.3.l Стапка на пресуди по тип на пресудени кривични дела криминал (на пример, силување, убиство, физички напад) и карактеристики на жртвите и сторителите (на пример, пол, полнолетство)			
16.3.m Процент на луѓе кои пријавуваат кривични дела до властите			
16.3.n Број на починати луѓе во притвор			

